

kalbėjimai, be to, antradienis – daug paskaitų ir t. t. Vis negaliu susikaupti savo Jurgučiu. Nuotrupomis tai šį, tai tą pagalvoju. Tos nuotrupos – apie realų mūsų abiejų gyvenimą.

Be savo lizdo sunku gyvent. Nors Vilnius tėvelis mane ramina, mane stiprina, bet – pasiilgsti... Pasiilgsti namų ugnelės, įprastų kasdieninių daiktų, net įprastų valgių ir daugybės dalykų, su kuriais iš mažens suaugus. Nors čia ir yra fortepijonas, bet ne maniškis, ir nedrįstu, manau, kad trukdau kitiems.

Gražiausių labų dienų Lialei ir Tavo seserėnui, mamai.

Tau – nuo Ingės ir jos tėvuželių. Alė persikraustė, nemačiau. Antanas vedė.

Atvažiuosiu penktadienį pusę trijų Kaunan. Atvažiuosiu 13. 20 po folkloristikos paskaitos.

Glostau plaukučius, bučiuoju kaktukę ir akytes.

Marutė

1941. I. 6

Vilnius

Į Kauną

Mylimasis!

Graudžiai važiauvau iš namų, taip man jauku, miela, gera buvo pas mamą (ne visuomet šurkštus žvėrelis yra

labai žiaurus, kartais jis turi ir švelnių jausmų...), bet atvažiauvau niekur kitur kaip Vilniun. Vėl pamačiau tokius vaizdus, kurie privertė viską viską pamiršti; priminė, kad reikia džiaugtis regėjimu. Aš viena Trijų Kryžių kalne. Te-ka saulė. Nieko nėra; tik saulė, sniegas ir tai matanti būtybė. Visa kita – rūkas, paskiau dūmai kyla, kyla, rausvėja, šmėkšteli varpinė. Rausva migla slėpė Vilnių. Kaip nemy- lėt Vilniaus? Ir prieš 500, ir prieš 1000 metų. Čia buvo taip, kaip šandie, rūkai gaubė slėnius, tik dūmeliai leng- vai nesiraitė rusvais gyvatukais. Ne veltui čia sugužėjo žmo- nės, ne veltui čia tiek bažnyčių.

Saulė švietė tiesiai į pašliūžų pėdsakus. Čia lietuviu- kai kareiviukai slidinėja. Sniegas truputį traška. Kai aš bėgau nuo kalno, mano kojos klimpo ligi kelių, paviršius – plutelė neišlaiko. Pašliūžomis greitai važiuojant nelūž- ta. Važinėjimas – ne pirmos rūšies, bet galimas. Jei bus kaip šiandien, tik dėl saulės ir sniego verta, jei taip ne- bus, tai gal pasnigs. Važiuok! Jei bus apsiniaukę, šalta, tai neverta, o aš būtinai grįšiu namo. Jei atvažiuosi, aš tegrįšiu po dviejų savaitių – dar kitą pirmadienį, nes literatūros egzaminas bus 20-tą sausio. Universitete už- ėjo koliokvijimų rugiapjūtė, kuri nesiskiria nuo egza- minų. Privertė visai gimnazistiškai mokytis.

Reikaliukai: kaip manai, ar laikrodžiui reiks ne per ilgai laukt manęs? Nuspręsk ir paimek. Kvitas mano vidu- riniam stalčiui, mėlynoj piniginėj. 30 rub. tikrai gražin-

čiau. Be to, pamiršau rinkimus, gal mamos paprašyk, kad praneštų. Čia galėtume eiti drauge balsuoti. Jei neapsikrautum daiktais, gal galėtum man atvežti (bet nebūtinai!) žemėlapiuką – gyvatgalvių kaplių: yra du, vežk tą, kuris mano antrą kartą darytas – mano rašysena. Aš su pašliūžomis šiaip taip atvažiavau, vežt galima, tik autobusu važiuot liūdna – į penktą autobusą tik įsigrūdau. Prieš važiuodamas paskambink mamai, gal ji duos ką nuvežti (čia žadu siūti bordo bliuzę, siuvėją maždaug radau).

Kol kas čia bute visai gera. Tysau. Nėra senosios, nes smarkiai susipyko ir išvažiavo. Nuotaika kaip ir visuomet, ne tokia kaip namie. Nakvoti, be abejo, galėsi. Susisiekimas pabrango 25% ir spėjama, kad dar brangs. Šis dalykas mane labiausiai baugina.

Mik, branguti (jei dabar vakaras)! Aš einu lovytėn.

Duok mėlynas akutes!

Marutė

P. S. Pačiūžų nevežk, nes Bernardinų sode nėra čiuklo-žyklos. Penktadienį bus „Tania“*, nors veikalas visiškai iškritikuotas (žiūr. „Vilniaus balsas“ antradienio nr.). Jei apsiniaukę, pagalvok.

* Aleksėjaus Arbutovo pjesė „Tania“ Valstybiniame dramos teatre, režisuota Juozo Monkevičiaus (1940 m.).

1941. X. 10

Vilnius

Į Kauną

Brangusis mano Jurgeliūkšti!

Jau mudu toli viens nuo kito. Tačiau Tavo šilumėlė ir čia mane šildo. Kažkaip gera ir tiek, kai galvoji, kad yra pasaulyje tas, kuris myli. Ir Tavo mamuliukas mane trečiu savo vaiku laiko. Kai mes vakar į teatrą ėjom, ji man sakė, kad su manim daug artimiau gali sueiti kaip kad su Aleksu.**

Man šiandien čia gera, nes pro langą šviečia saulutė ir tiesiai veidą kaitina. Ir nors kambarys didelis didelis ir tuščias (taip nepanašus į mūsiškį kambariūkštį), bet už pernykštį žymiai geresnis.

Atvažiavau visiškai laimingai, nors ir Šalkauskis*** knarkė primygęs mano pusę šono. Aišku, niekas manęs ir nemanė pasitikti. Kazys**** dar jokio laiško nebuvo gavęs. Dėdė pabėgo ir ničnieko nepadėjo. Susitąsiau aš savo daiktus iš visų kampų į gatvę, labai bijojau, kad niekas nenučiuptų. Dar nenuėmė visų daiktų nuo viršaus, o jau žiū-

** Jurgio sesers Aldonos vyras, Lietuvos karininkas Aleksas Grinius.

*** Stasys Šalkauskis (1886–1941) – filosofas, pedagogas. 1922–1940 m. dėstė Kauno Vytauto Didžiojo universitete, propagavo Lietuvos sąlygoms pritaikytą religinio auklėjimo sistemą.

**** Kazimieras Lukša – Marijos pusseserės Meilės Matjošaitytės vyras.

riu, kad vaikai 11–12 m. tempia obuolius ir kt. Nebeatėmiau nuo jų. Išsirikiavo procesija iš 6 vaikų su bagažais ant nugarų per Jogailos gatvę kaip kupranugarių vilkstinė. Gražu buvo žiūrėti. Nusigabenau pas Vytautą. Kitą dieną su mokyklos arkliu parsigabenau.

Pirmos dienos nuotaika Vilniuje kaip visada: kiekvienas kampelis mielas. Perlaksčiau per pažįstamus: Alę, Meilytę, Vytautą. Buvau universitete – seminare, dekanate. Tuoj gavau įvairiausių pasiūlymų: su Ale vykti į Žydiškes – Trakus buriuoti (ji mat pasidarė baisiausia buriavimo entuziastė ir kiekvieną šeštadienį, kad ir koks oras, važiuoja dviračiu dviem dienom į Žydiškes). Aišku, aš iš karto labai panorau. Bet dabar apsisprendžiau nevažiuoti dėl to, kad per šalta, o svarbiausia – nėra kaip dviratis gauti; kol Rimutės nėra Vilniuje, nenorėčiau jos dviračio imti. Sekmadienį praleisiu šitaip: iš Sodininkystės mokyklos su mama ir su dir. Jankausku arkliais važiuosime Jeruzalimkon, o vakare irgi su mama (gal dar Lukšos ir gal Mikėnaitė) eisim į simfoninį koncertą (programoj Čaikovskio VI, Beethoveno „Egmonta“ uvertiūra, Šimkaus kantata ir kt.). Žodžiu, yra kur eit, yra su kuo eit. Ir tie visi žmonės mieli.

Kai Tavo mamai pasiskundžiau, kad taip būtų gera su Tavim, su visu kauniškiu butu ir maistu čia atsirasti, teisingai mama pasakė: visad laimei reikia ką nors paaukoti ir menas yra kuo dažniausiai matyti laimę ir ją jausti.

Niekuomet nėra ir nebus visai taip, kaip nori, kaip svajoji, vis ko nors trūks. Rodos, gerai Vilniuj, Žvėryne, gyventi, o kai per dieną tenka dukart į miestą per lietu suvaikščiout, ima ir įkyri. Jurgeliūkšti, tik Tu neliūdėk. Dar mes visaip pagyvensim. Sulauksim geresnių laikų, nebūsime įvairių aplinkybių varžomi.

Mano universiteto reikalai šitokie: visos paskaitos prasideda nuo spalio 15. Puzinas savo paskaitas skaitys ketvirtadienį, penktadienį ir šeštadienį nuo 9–11 val. Pas jį klausysiu Lietuvos proistorę, bendrąją archeologiją, muziejines pratybas ir archeologijos seminarą. Turbūt iš viso daugiau kai 10 val. neturėsiu ir atrodo, kad visas pavyks sukonzentruoti į ketvirtadienį ir penktadienį. Puzinas žadėjo padėti. Gal vėliau ir susisiekimas pagerės, tada visai gerai galėčiau važinėti. Šiaip turbūt dabar tik po dviejų trijų savaitių važiuočiau bent kelioms savaitėms, o po to Kalėdų atostogoms – bent 1,5 ar 2 mėnesiams. Mama ir Vytautas važiuos kitą šeštadienį. O Tu kombinuok kitą savaitę bent kokiom 4–5 dienoms. Taip ratu vieni pas kitus ir važinėsim. Vis dėlto vilniškiams dabar sunkiau gyventi negu kauniškiams, ir tarp vienu ir kitų reikalingi ryšiai, jei tik kauniškiai nebus per dideli egoistai. Čia mat nėra platesnių ryšių su provincija, nors kas moka, tas gyvena gerai. Juokas, kai obuoliai kainuoja 25, 30 rb. kg. Čia, mokykloj, tačiau kitas reikalas. Gerai, kad turiu gėrybių – galiu palaikyti maždaug kuo panašiau į tai, kaip buvo Kaune.

Šiaip čia visa aplinkuma man griežtai skirtinga negu Kau-
no: toli nuo centro, didelis kambarys – be kolonų ir kom-
fortiškų baldų, beveik kaimiška žmonių aplinka, vietoj
perfect miesčioniškos ir t. t. Gal tai į nauda, bet kol kas vis
taip atrodo, kaip svečiuose.

Kiekvienu važiavimu ką nors siųsk. Svajoju apie ra-
diją. Beje, Tu apsižiūrėk, ar aš nepalikau savo akinių ir
manikiūru prietaisų. Būtinai atsiųsk. Toliau: balto be
linijų rašyminio popieriaus – kokių 40 lapų. Iš dalies
norėčiau čia turėti Tėtuko ir Tavo fotografijas (čia tokios
didelės ir tuščios sienos). Neprošal ir staltiesę; tokia būtų
toj spintoj, kur baltiniai – tamsiai žalia ar mėlyna, lietu-
višku raštu. Kelias didesnes nosines, nes paėmiau tik išei-
gines, o čia slogą galiu gauti, nes daug kas ja serga. Gal
galėtum ką nors pasiųsti per Masaitį ar Audėjų, jei juos
matytum. Arba vėliau per Vytautą ir mamą (Vytautą ap-
krauk, nes aš ir jam vilkau).

Dabar aš skaitau įvairiausių literatūrą diplominiam
darbui. Stengiuos imti tai, ko Kaune nėra ir kas reikalin-
ga Puzino pagalbos. Darbo turiu per akis, kad tik būtų
gera nuotaika dirbti.

Tikiuos, kad Tavo pirmoji paskaita didvyriškai pra-
eis. Jurgis Gimbutas (mano profesoriuk!) bus rimtas, pui-
kus profesorius, pralenks visus prieš Jį toje vietoje buvu-
sius! Valio! Aš Tau norėč dabar įkvėpt jėgų.

Jurgi, mudu mokėsime visus prašokti!

Viskas – noras ir darbas; kad tik darbas būtų ideolo-
giškai pagrįstas.

Bučiuoju Tave smarkiai smarkiai!

Taip pat ir savo mamytę. Tu jai viską papasakok.

Marutė

P. S. Nepražiopsok „Naujos gdynės“, gal kartais įdės
straipsniuką.

Man taip gaila, kad Tu vienas, o buvom abu kaip tie
paukščiukai...

1941. X. 15

Vilnius

Į Kauną

Cipuliuk, brangiausias!

Mielas mano, Tavo laiškas vėl privertė mane netverti
ilgesiu. Kažko trūksta ir trūksta, įkyri nuobodumas, nors
ir baisiausiai daug darbo turiu. Taip gera mudviem dvie-
se! Laimė, kad dar aš galiu drauge su Tavo mama gyven-
ti, ir Jai įvairiau, ir man jaučiau. Turiu daug laiko dar-
bui, bet tingiu. Žinoma, dirbu, bet kartais pertraukomis
taip noriu su Tavim pašėlti, pasistumdyti, pasibučiuoti.
Noriu, kad greičiausiai Tu būtum Vilniuje, nes tas Vil-
nius toks mielas. Noriu nuvažiuoti ir į namus, bet kol

Marija ir Jurgis vestuvių dieną. Juodu susituokė Betygaloje
1941 m. liepos 11 d.

kas dabar net nežinau, ar ilgam galėčiau, nes mano literatūra visiškai susaistyta su Puzino, seminaro ir universiteto bibliotekomis, be to, dar reiks pavaikščioti ir po muziejus. Tu atvažiuok, o tada susikalbėsime. Mama ruošėsi rytoj važiuoti, bet pasirodo, kad susisiekimas sustabdytas. Taigi tokių šposų gali dabar ir dažniau pasitaikyti.

Nemanyk, Cipkinai, kad aš čia perdėm tik ulioju, ekskursuoju, kad kažkur galėčiau eiti į *five o'clockus*... Visi mano sutinkami vyrai – vedę ir nevedę – yra Tavo pažįstami, tik pažįstami: Sodininkystės mokyklos mokytojai ir mano profesoriai, na, ir nebent gatvėje pasisveikinu su senais vilniškiais pažįstamais. Visur aš žinoma „ponios“ vardu ir tik taip mane dabar visi ir tevadina (išskyrus Lukšas, Alę, Vytautą). Žiedą visą laiką nešioju ant

dešinės rankos ir nemanau jo nusiimti. Jis man dabar lyg teikia kažkokios pagarbos, ir aš prie jo jau pripratau. Man buvo tik svarbiausia anksčiau, kad nebūčiau universitete atstumta su nusivylimu, bet, dėkui Dievui, taip nėra ir atrodo, kad net atvirkščiai.

Rytoj pirmą kartą eisiu į paskaitas (Puzino, kol kas dar nežinau, ką daugiau klausysiu). Lig šiol registravau įvairią literatūrą ir pradėjau skolintis knygas iš dr. Puzino. Taip man dabar gera, kad nebėra oficialumo varžtų tarp šios šeimos ir manęs (nors ir p. Puzinienė visad kalba taip: „Tai, ponija, kaip jūs gyvenat?..“ O vaikai knikiukus padaro...). Jie visi žada pas mane gražią dieną atkeliauti. Aš gal iškombinuosiu jiems per mamą morkų, o už tai gal gausiu Salį. Puikus būtų biznis!

Universitete su studentais kaip ir nebuvau dar susitikus. „Pirmasis skambutis“ man beveik patiko. Gerai vaidino, ir šiaip verta pažiūrėt – buvo visokių pamokomų meilės istorijėlių. Vis turi būti suvedami žmonės vienos aplinkos, maždaug vienodos sielos, nusistatymo. Šimkaus koncertas – taip sau, „iš peties“. Jam ne Čaikovskį reikia diriguot, per daug gramozdiškai, nemoka niuansų išgauti iš orkestro. Jam tik daina chorui tetinka diriguoti. Čia jo kelias. Savo kantatą gan įspūdingai atliko. Labai liūdna, kad jis be savęs nieko daugiau nenori įsileisti į dirigentus. Vilniškių tarpe dėl to didžiausias pasipiktinimas. Jau dabar filharmonijos chorų dirigentai pešasi su

Šimkum. Ką darysi, gerai, kad vis dėlto įvyksta koncertai. Tai pakelia lietuviškosios publikos muzikalumą. Tiesiog nustebau, kai koncerte pamačiau tiek publikos – visokiausi pažįstami, kurie niekad anksčiau nevaikščiodavo į koncertus. Dabar gi nėra kur daug eiti, norisi susitikti, tai visi ir eina.

O daugiau lig šiol niekur nebuvo, niekur nekeliavau – neburiavau, net Jeruzalimkon nenuvažiavau, nes negavom arklio. Iš viso, Jankauskas mane labai nori kada nors tenai nuvežti, taigi gal dar ir nuveš. Garlaiviu plaukti – per daug laiko ir per šalta.

Dabar, žinai, prakeiktai pradėjo lyti, ypač aš tai dabar jaučiu, kai taip toli į miestą. O kai ničniekur, nė į kalnus neišbėgi, prailgsta diena. Kad nors radijas būtų arba laikraščius kur arti nusipirkt galėčiau.

Bendrai imant (jei užmirščiau, kad Tavęs čia nėra), mudvi su Tavo mama gyvenam labai gerai – ir morališkai, ir materiališkai. Mylimės, vakarais pasibučiuojam, kniaukiam kaip kačiukai. Skonis mūsų visais atžvilgiais sutampa, abi mėgstam užsigardžiuoti pavalgiusios arba lįsti į spintą skanaus ieškoti... Ypač darbo atžvilgiu tai tikrai viena kitai netrukdom, o tik padedam: mama man verčia rusiškus, lenkiškus žodžius (mat mano literatūra dabar beveik vien tik slaviška), o aš lietuviškais padedu (žodynėliu).

Toji mūsų valgykla mus taip šeria, kad bulvių, duonos ir košių porcijomis galėtume dar kelis alkanus pavai-

šinti. Nusipenėsiu aš čia baisiausiai. Ir mėsos gaunam beveik kasdien. Taigi jūs dėl bado Vilniuj nenuogąstaukit ir skelbkit, kad nežinia dar kur blogiau: ar Kaune, ar Vilniuj (tik obuolių ir kriaušių nėra). Mudvi su mama verdamės po truputį šiekios tokios košės žiemai (iš morkų, pomidorų, svogūnų). Pašliūžų neužregistravau, mat čia neturiu, o mano sulūžusios. Savo akinius ir manikiūrinę radau portfelio kišenėje, taip pat ir kalendoriuką, todėl ir neieškok. Jei kiek dar vėliau važiuotum, reiktų man atvežti senąjį žieminį palatą, vilnones kojinaites ir pirštines. Jei ilgiau aš negrįšiu, Tu prie progos paprašyk Lialę, kad ji nueitų pas frediškę siuvėją ir atsiimtų mano daiktus: žalią megztinuką, vilnones kelnaites, mamos mėlyną suknelę ir Tavo paleriną. Reiktų ir užmokėti. O mano žieminį palatą ar atsiėmei su visais priedais – ar medžiagos užteks movai ir kapišonui – ir diržo sagtį nuo senojo pliušinio palto.

Jei mama neatvažiuos, būk ramus. Važiuos, kai bus kaip. Ir prašo Tave pranešti Žemės ūkio ministerijos ūkio skyriui.

* * *

1941. X. 16. Šiandien sužinojau, kad rimtai susisiekimas nutrauktas. Kas gi bus? Oi, kantrybės pasimokysim! Nieko, Jurgūčkšti, gal aš per tą laiką sustiprėsiu, pasitaisyčiau, būsiu daug daug geresnė. Atmink, kad aš dabar

kasdien esu visuomet gera, tiesi, darbšti, niekam blogo nelinkiu, nieko nekeikiu, su nieku nesipykstu. Tik Tu man nepavydėk, būk lygiateisis su manim. Juk aš Tavim taip nesvietiškai pasitikiu, gali kalbėtis su visom gražuolėm lig valiai, jei tik tau suteikia tai malonumo. Jei tu man atimtum teisę būti su žmonėmis, su artimais, pažįstamais, lietuviais, beliktų iš proto išsikraustyti.

Geras Tu, cypliuk, aš žinau, kad Tu mane myli.

Šiandien ir studentiškoj anketoj užrašiau antrąją pavardę.

Mano mamai ir senukui labų dienų iš Vilniaus!

Bučiuoju Tave smarkiai smarkiai!!!

Marutė

1941. XI. 7

Vilnius

Į Kauną

Jurguželi mielas!

Sveikas gyvas! Rašyk greičiau, dobilėli! Ar jau lektoriauji? Tikiu, kad pamokose tikriausiai karališkai jauties.

Šiandien aš tau būtinai noriu pasigirti, kad skaičiau savo referatą „Kuršių kultūros tolydumas pagal laidoseną“. Dar vis esu pakilios nuotaikos. Visiems labai patiko. Nė mažiausio priekaišto, nė pastabėlės, o tik sukėliau ai-

bes problemų. Nelaukta ir dr. Puzinas įvertino: darbas toks geras, tiek originalus ir savarankiškas, tiek daug ir taip vaizdingai atskleidęs naujos medžiagos, taip puikiai parašytas, kad tiesiog sunku suprasti, kaip per tokį trumpą laiką galima būtų parašyti tokį darbą. Aš tik nuraudau iš džiaugsmo. Tikrai pajutau, jog padariau pažangą, ir man patinka, kad bent iš visų seminaristų geriausiai rašau bent rašybos atžvilgiu. Šį tą daviau nauja mūsų jaunam mokslui, kartu pažadinau daugiau entuziazmo kitų darbui.

Tikėk, Jurgiūkšti, ir nepyk, kad aš tuo džiaugiuos, ir Tu žinok, tuo aš kartais gyvenu, todėl rašau Tau, užuot parašiusi dienoraštin ir daugiau necyptelėjusi.

Universitete jau patvirtinta Archeologijos katedra ir joje jau du žmonės. Etatų skaičiai nenumatyti. Prasiplės tada, kai bus reikalo. Taigi, be abejonės, iš karto penkių žmonių nereikėjo ir todėl man kol kas apie universitetą neverta džiaugsmingai svajoti. Smarki konkurencija be to; visi trys veržiamės. Kai išmintingai pagalvoji, atrodo, kad taip skubiai nėra ko ir norėti: dar daug pasiruošimo reikia.

Vakar buvo įdomus įvykis universitete. Laukiau Puzino paskaitos, ir staiga į seminarą įeina Puzinas su keliais vokiečiais ir Germantu. Visus su kiekvienu supažindino. Kaip nustebau, kai žilas vokiečių mokslinės valdžios pareigūnas sako savo pavardę: Engel. Tas pats dr. C. Engelis, kurio knygą prieš savaitę skaičiau ir iš viso ant kurio pečių susikūrė visa Pabaltijo archeologija. Kažkoks dide-

lis malonumas pamatyti gyvą didelį mokslininką. Juk turbūt ir Tau patiktų netikėtai susitikti su koku nors, pavyzdžiui, Ebinghausu?

Pas dr. Šapoką kelis kartus klausiau Vilniaus miesto istoriją. Rimtas žmogus. Įdomu klausytis. Svarstė Vilniaus atsiradimo klausimą. Vilniaus įkūrimo legenda, pasirodo, atsirado tik XVI amžiuje. Peržvelgė visas hipotezes dėl senosios pilies, mat daugumas jos nenori ieškoti Gedimino kalne, o kur nors Bokšto ar Bekešo kalne. Bet tuomet duomenys, kol neatsiras naujų archeologinių įrodymų, neleidžia nukrypti nuo Gedimino kalno, nes jis yra geriausioje geografinėje padėtyje, iš jo matyt Neris. Senais laikais čia turėjo kryžiuotis prekybiniai keliai, einą iš įvairių Pietų ir Rytų Europos vietų. Vilnia įtekėdama sudarė brastą ir todėl šioje vietoje buvo lengva persikelti per Nerį. Geografinės sąlygos ir padėjo čia atsirasti prekybiniam centrui, o jį saugojo ginamoji pilis.

Mūsų seminaras rytoj keliasi į kitas patalpas, į apačią. Atsiskiriam nuo meno istorikų, ir gal bus šilčiau. Dabartinėmis dienomis seminarai visai nekūrenami, neįmanoma ilgiau pabūti. Net referato negalėjau skaityti, nusikrausčiau į dekanatą. Elta taip pat išsikėlė iš senos vietos į Gedimino g. Nr. 16 į tą modernišką lenkišką namą, kur vokiečių įstaigos, o prieš tai buvo Komunistų partijos namai.

Dar lig šiol popieriaus negavom. Nors Šaltenis davė leidimą, bet visi knygynai iki vieno uždaryti.

Atvežk dar man priedo lenkų–lietuvių ir vokiečių–lietuvių kalbų žodynėlius. Be to, sužiūrėk, kad mano dvi poros kojinių, kurias Levutė adė, atsirastų mano, o ne mamos spintoj. Tarp kitko, pamiršau, ar man iš mano pinigų Tavo mamai už morkas reikia sumokėti visą 150 rb. ar tik 70 rb., kuriuos gavau pinigais be medaus. Parašyk! Gražiai gyvenk ir dirbk! Kviesk svečių! (Aš niekur nežadu vaikščiot!) Bučiuoju smarkiai smarkiai! Taip pat ir mamutę. Tu Jai viską papasakok! Su Tavo mamuliuku, nors ir visa ko prirašei, puikiausiai gyvenam. Su!

Marutė

1941. XI. 13

Vilnius

Į Kauną

Dūšiuk mano!

Gavau Tavo mielą laiškeliuką. Pabernauk, paūžk, padainuok ir be manęs, kad tik Tau nebūtų liūdna, nuobodu. Tas ilgesys – tai visų prakeikčiausias dalykas. Kad jo nebūtų, rodos, gyventum sau be nerimo. Kaip du paukščiukai lizdelyje (pamačiau tokią atvirutę šiandien antikvariate ir įsigijau)... Pasimatysim – bus gera, o vienatvė irgi į gera – duoda gal kiek daugiau pagalvoti, pafilosofuoti ir su kitais žmonėmis sueiti.

Mano šių kelių savaitės dienų turinys gali būti suskirstytas į 3 grupes: mokslas, biznis ir pramogos.

Ištisas dienas skaitau žalią literatūrą. Visų daugiausia valios reikia rusiškoms knygoms, kurių kaip tik šiuo metu turiu daugiausia perskaityti (tokio Pokrovskio, XIX a. pabaigos archeologo, kuris tyrinėjo visos Vilniaus srities pilkapius). Maždaug po 100 psl. knygutės. Beveik įpratau rusiškai skaityti, puikiai suprantu. Skaitau ir vieną kitą įdomesnę brošiūrėlę, kuri susieta su paskutiniu mano referatu – apie kuršius. Šį trečiadienį kelias valandas paskyrėm atskiroms temoms, kurios siejasi su mano referato problemomis. Buvo progos man parodyti daugiau savo žinių. Šiek tiek vėliau ginčijaus su Volkaite* ir Kulikausku, kuriems neaiškus visiškai kuršių klausimas ir kurie yra labai nedrąsūs sieti archeologinius duomenis su istorinėmis problemomis (šiuo atžvilgiu juodu atsilikę, neapsiskaitę ir visų liūdniausia, kad nesusipažinę su kalbiniais duomenimis, be to, vengia savos bent kiek drąsesnės nuomonės). Ankstesniesiems autoritetams, aišku, nekyla jokių abejonių.

Tiesa, dėl tų kuršių Neringoj: latviai iš Latvijos Kuršo XIV a. traukė į pietus. Taigi jų liekanų išliko Neringoj ir daug kalbinių pėdsakų yra Mažojoj Lietuvoj. Tai nėra senieji kuršiai, o latvių tarmės žmonės, kurių tarmė gal kiek tik daugiau turi kuršiškos įtakos.

* Regina Volkaitė, vėliau Kulikauskienė – archeologė, Marijos studijų draugė.

Žodžiu, mano studijų srityje gyvai gyvenama. Daug kuo domiuos ir gan daug ką surandu.

Lydėjo mane pasisekimas biznyje. Tiesa, tik nei sofos, nei lovos nenusipirkau, nes iš po nosies lenkiškos intrigos pagriebė man gerą medinę lovą su matracu. Tiek jau to; mama dabar gaus iš mokyklai gautų baldų kušetę. Užtai popierinių dalykų susikroviau pasogą: ir balto popieriaus, ir laiškams gražaus popieriaus, ir vokų, pieštukų, klijų, kalkių, sąsiuvinų storų, bloknočiukų, sugeriamojo popieriaus ir kt. Gal dar gausiu albumą ir šiaip kokių dalykėlių. Vietoj lovos užtat nusipirkau knygų, maždaug už 150 rb. Nuo šios dienos visos knygos dvigubai pabrango. Per vyresnybės malonę šiandien papuoliau į antikvariatų ir dar sena kaina gavau. Prisirinkau gan gerų dalykų. Daugiausia iš savo srities: kiek archeologijos, lituanistikos – istorijos ir šiaip senienų. Kelias paėmiau miniatiūrinio formato: Voltaire'o [Voltero], Racine'o [Rasino] knygas, Bischilo knygutės (vokiškai ir prancūziškai; duosiu mamai skaityti), kartu gavau gudų kalbos ir lotynų kalbos žodyną. Palyginti viskas ne per daug brangiai kainavo, tačiau vis dėlto mano „alga“ beveik baigiasi. Peržiūrėjau ir skrybėlių krautuves. Čia yra didesnis pasirinkimas, bet pasiutiškos kainos – 150 arba 300 rb. tiesiog komišškai skamba! Šiaip šiek tiek prisigaudžiau idėjų, kokios maždaug norėčiau, ir grįžusi į Kauną užsisakyčiau iš tos pačios palto medžiagos ir iš mamos senos

skrybėlės, o čia gal kartu, jei Tu labai nori, galėsime nusipirkti prie mėlynojo palto.

Per visą tą laiką buvau trijuose koncertuose: dviejuose filharmonijoje ir Mikulskio choro ir liaudies šokių koncerte. Ėjau į vieną su mama, į kitą – su Lukšomis, o vakar, trečiadienį, su archeologiškuoju personalu (Puziniais, Rimute ir Volkaite). Įspūdingas vakarykštis vakaras! Vilniaus visuomenė pasidarė iš dalies panaši į senąją Vilniaus visuomenę. Tiek entuziazmo, tiek tėvynės meilės! Teatras lūžo, plyšo. Kiekviena daina širdinga, kiekviena karinga. K. Inčiūra deklamavo iš savo poezijos; viskas buvo tos pat minties: mes ir už išvežtuosius, ir už kritusiuosius... Dvasia stiprėja ir taurėja. Man buvo gera, pajutau taip reikalingą nuotaiką. Jei tokia dažnai pasitaikys, gyvybės siūlas stiprės. Turėjo bisuoti bent 10 kartų. Nors nenorėjau, atsisakinėjau ir Jurgiūkštį suminėjau, bet vis dėlto nuėjau pas Puzinus nakvot, nes jau buvo 21. 30 val., o iš ryto vėl reikėjo būti mieste. Išgirdau ten politinių mūsų krašto žinių: apie lenkų getą Kaune ir Alytų, apie priskyrimą Lietuvos krašto teritorijai Ašmenos ir Lydos krašto sričių; dar tikslios ribos kol kas nežinomos. Sujudimas tarp lenkų ir Vilniuje. Vidinės kovos su lenkais vyksta. Užmušė kelis mūsų policininkus. Dabar studentija (lietuvių) taip pat ėmė įsitaikinti mušimuisi įrankių. Aš prieš Tave, Jurgužėli, esu taip grynos sąžinės, dažnai Tave miniu ir didžiuojuos, o anytėlei esu ir vaikas, ir

draugė atvira. Kuo aš iš arčiau prieinu prie mano anksčiau gal per karštai iš dalies „idealizuotų autoritetų“, tuo jie man darosi kasdieniškesni, paprastesni ir nyksta tas buvęs savotiškas (duodąs Tau progos įtarinėti ir nerimauti) garbinimas.

Aš džiaugiuos Tavim, kad Tu toks, cypliuk, jaunas ir taip toli kitus prašokęs. Aš džiaugiuos, kad ir Tave laimė perveria Tavo darbuos!

Lauksiu Tavęs trečiadienį (dar turbūt gausiu laišką!). Atvežk, ką mama duos ir ką rašiau (batų gali nevežti, bet pažiūrėk ant aukšto lagaminuose mano pačiūžų su batais, nes pasirodo, kad pas Lukšas nėra, matyt, Kaune, ir atvežk). Jei staiga pasnigtų, – savo ir mano pašliūžinius reikmenis (mano dalis sienos spintos dėžutėje).

Bučiuoju akytes!

Tavo Maručiuukas

P. S. Jei Tau bus vietos, gali atvežti kiek svogūnų. Be to, mama prašo iš Fredos braškinio vyno. Atvežk ir 40–75 voltų lempuotę, nes kilo gaisras – sudegė mano lempos klišas, pati lempa nukrito ir sudužo. Dar: pusbačiams gumines kulnis – yra spintelėj, kur batai – atsargų dėžėj.

1941. XI. 21

Vilnius

Brangusis!

Gavau ir antrąjį Tavo laišką (iš esmės ketvirtąjį).

Labai apsidžiaugiau, kad Tu ėmeis realiau domėtis disertacijos tema. Iš širdies be galo norėčiau, kad rinktu-meis etnografinę temą, tada juk mes labai būtumėm netoli savo darbais! Pagalvok pamažėle. Atrodo, kad abiem neverta visiškai gaišti dėl doktorato, neverta laukti, o tiesiog skubintis. Dabartinės sąlygos mažne tam palankios. Nėra blaškančių, viliojančių aplinkybių, kurios trukdytų susikaupti, nėra ir šeimos rūpesčių (kuriuos užsikrausi per karą). Tavo pagrindinis darbas – mokslinių rezultatų perteikimas kitiems, bet drauge ir mokslinė kūryba. Atmink, kad Lietuvai bet kokio darbo trūksta. Jei Tau iš statybininkiškos pusės panaši tema atrodo ne per daug vertinga, ne per daug nauja duodanti, atsimink, atsimink, kad iš antros pusės yra istorijos ir etnografijos mokslai, kurie Lietuvos gyvybei teikia ne kiek ne mažesnę reikšmę. Tu mesk visus pašalinius darbus ir dirbk tai, kas norėsis dirbti, ir gink, Dieve, kad Tu man daugiau nebeminėtum, jog esi nelaimingas, turi kankintis ir dirbti dėl duonos (o man, vėjavaikei, nedėkingai moki algą, už kurią aš Tau nė cyp!..).

Aš dirbu ir gražiai dirbu, bet turiu tiek proto, kad nenoriu visiškai persidirbt: visados ir naktimis miegu, ir

pavaikštau per miestą (tai mano poilsis). Visą kitą laiką skaitau. Per šias savaites nesu net nė vieno kitos srities dalyko paėmusi į rankas, viskas – mano specialybės lavinimuisi. Ir aš jaučiu, kad dabar pradėjau net šuoliais semtis jėgų – žinių. Turiu literatūros, kurią išmokau skaityti be jokio blaškymosi. Įvairiausiom kalbom skaitau be žodynų (stebiuos, kad latviškai ėmiau skaityti tikrai ne blogiau kaip vokiškai). Būnant universitete, kalbant, ginčijantis seminare, nuolat vis kyła naujų minčių, naujų klausimų, jais tenka susidomėti, naujos literatūros pasiieškoti, na, ir tuoj ją gali gauti. Sunku man būtų mesiti universitetą ir užsidaryti Kauno kalėjime. Atrodo, kaip jau kad ir Tu rašei, jei reiks, jei norės, priims mane į asistentes. Tą vakarą, kai buvome su p. Puziniene teatre (rašiau aną kartą – koncerte) ir kai jai pasiskundžiau, kad taip nenoriu skirtis su universitetu, pasakė: „Tai vis tiek gi nesiskirsit, nebent tik suole nesėdėsit.“ Man tik dilgt per širdį. Būtų tada gera ir šiaip ar taip greit galėtume visą laiką sykiu gyventi. Dabar gi pats supranti, kad nieko nenatūralaus nėra, jei laikinai gyvenam skyrium. Galvok, kad dar visas gyvenimas prieš akis (o jei ir galvotum, kad trumpai gyvensi, tai vis tiek neverta dienomis liūdėti).

Vilniaus nesulyginsi su Kaunu. Galų gale – čia mūsų reikia. O mano švenčių švenčiausia pareiga gyventi Vilniuje (aš savo Tėtuko kovų ir kančių neniekinsiu! Jis kovojo

nelaisvėje*, man bent laisvame Vilniuje tektų būti). Ir Tavo mama – kaip ji nori, kad mes gražiai gyventume. Mudvi vakarais sau pasvajojam, kaip bus po karo. Juk negalima ir Tavo mamuliuko visai vienos palikti. (Tu dažniau prisimink savo mamą, kaip ji jau visus metus gyveno visai viena – ir nedejavo, nesikankino, o juk turėjo vaikus. Koks tai gražus dalykas – mokėti iš kitų nereikalauti!)

Yra atvažiavusi Lialė. Tavo sesuo. Radau panašių bruožų jumyse abiejuose. Tiek to. Lialė perdėm šeimos žmogus ir daugiau nieko nieko. Stačiai nuobodus žmogus be gyvenimo. Tik nenorėk (gal ir nesąmoningai) manęs perdaryti panašios į ją. Ji tokia pat jauna, vienmetė su manim, o nesuprantu, koks jos ateities gyvenimas, kokie mokslai. Ir ji jaučiasi nevisišškai laiminga, skundžiasi mamai (dabar man kaip tik mama sako, kad tu pažiūrėk, kaip atrodo Alekso ir Lialės gyvenimas, tada kitaip pagalvosi. Jiems net beveik reiktų skirtis, o jau mudviem tikrai nereiks!).

O štai dėl antrojo laiško smulkmenų tiesiog noriu griežtai treptelėti koja. Įsakmiai aš Tavęs klausiu: ar Tu tikrai mano draugas? Jei Tu nori juo būti, tai kam elgies (galvoji ir rašai) taip nedraugiškai, beprasmiskai, vaikiškai – juokingai. Iš tikro, imsiu bijotis Tavęs. Tai pavydu-

* Turima galvoje – lenkų okupuotame Vilniuje.

liavimo žiurkė! Visai be atodairos. Kreivas kelias. Būk atsargus. Teisingai moterų patirtis perspėja: su vyrais reikia mokėt elgtis, ne viską jiems galima sakyti, nes jie savaip išsiaiškina, o tikrosios nuotaikos, tikrojo tikslo neatspėja. Aš Tavęs prašau, net verkdamą prašau, nebūk man toks žiaurus!

Nemanyk, kad aš labai liūdnam šiomis dienomis nusiteikus. Aš rimtai laikaus ir apie Tave galvoju, aš kartu sugebu suprasti, kas su Tavim dedasi. Užuo pykusi ir išsiskyrimu grasinusi, aš ramiai sau tikiuos. Jurgio, Jurgio – tokio, kurį dievinu.

Marutė

1942. I. 15
Vilnius

Mano mielas!

Jau šiandien antra diena be elektros. Net piktumas ima, kaip ilgai nesutaiso. Vakar paskutinį žvakigalį sudeginom (gal Tu, progai pasitaikius, galėtum nors pusę žvakės atsiųsti!). Taip man dabar laikas brangus, beveik išskaičiuoju visas dienos valandas. Dabar man darbas – mano gyvenimas, o mano gyvenimas – tai darbas. Taip kartoju ir tokiu būdu save palaikau. Kai anksti rytą tin-

giu keltis ar sušalus einu prie krosnies pasišildyti, dažnai išlempu, jaučiu, kad taip gera, ir tingisi vėl eiti sėsti prie staliuko, tada pradėdu savęs klausti: Maruk, ar tu turi valią, ar tu jos neturi, ar tu žinai, kad kiekviena minutė prabėga nebesugražinamai. Jau maždaug juodraštiškai parašiau ir antrąją dalį savo diplominio darbo. Taigi jau turiu vieną trečdalį. Be abejo, nespėsiu parašyti taip gerai, kaip kad svajojau, jei būčiau turėjęs laiko iki birželio mėnesio. O dabar man reiks laukti, be valstybinių egzaminų, keturis: lenkų kalbą, muziejininkystę, o svarbiausia – bendrąją archeologiją ir Pabaltijo archeologiją. Tiems dviem reikia man skaityti vieną po kitos pagrindines knygas. Kaune būdama visai pražūčiau, nes ten buvo per daug dalykų, kurie blaško. Nors mažai šeiminkavau, tu mane nesyk barei už dulkes, bet vis tiek daug laiko prapustijau. Kai jau įeini į virtuvę, nepasijunti, kad ten būti irgi įdomu, bet kiek suėda laiko. Čia aš sau dabar nieko nedau, nelopau, nešveičiu: vaikščioju su kelnėmis į universitetą ir su nudažytom kojiniem apačioje. Taip gera, kai maža rūpesčių kojinių atžvilgiu. Universitete mudvi su Rimute – privilegijuotos; kiekviena paskaita prie mūsų prisitaiko, o jaunieji archeologai turi mums brėžinius egzaminams braižyti. Visi supranta, kad mes „rimtai dirbam“. Būgiukas* dar gali popierinių daiktų gauti, kaip

* Juozas Būga.

manai, ar verta dar pirkti? Aš manau, kad verta. Dar, be to, noriu ir muilo daugiau paimti. Tam, kad turėti pinigą; juk už 80 rb. negausi 1 kg lašinių, o už 1 kg muilo tikrai gausi. Gavau per mūsų studentą Sventicką, kurio žmona krautuvės pardavėja, gero raudono vyno butelį už 5 markes.

Labai Tau dėkui už fotografijas, negatyvus. Jei gali, nunešk Kulikauskui (Volkaitės vyrui, pasirodo, kad jie vasarą susituokė ir kažkodėl slapta). Ta proga pasiklausk, kada jis važiuos Vilniun. Per jį galėtum ką nors prisiųsti. Jeigu Augustas** važinėja, per jį galima susisiekti palaikyti – ir prisiųsti, ir pačiam atvažiuoti. Ką Tu apie jį žinai? Ar dar jis čia ilgai važinės? Kai praeis šalčiai, atvažiuotum Tu su juo. Per Vytautą daiktus gavau, labai dėkui. Tik turėjau kitą kavinuką galvoj, tąjį su kraneliu, nes su šitu vis tiek gardi kava neišeina. Čia pieno kartais gaunam už 15 rb. Bučiuok mamą! Bučiuoju Tave!

Marytė

P. S. Atsiuntei vieną pirštinę, tai paieškok prie virdulio ir kitos.

** Augustinas Janulaitis, Marijos Gimbutienės mamos brolis, tuo metu Kauno Vytauto Didžiojo universiteto istorijos dėstytojas, profesorius.

1942. III. 5

Vilnius

Brangusis mano!

Kai aš nuolat apie Tave pasiilgusi pagalvoju, visad prieš mane stovi linksmas, stiprus, energingas Jurgis. Jurgis geras, bet ne piktas, didelis, bet ne mažas. Kokia laimė man būtų tokį Tave turėti! Grįžta seni prisiminimai, kada Tu pas mane prabūdavai iki vėlios nakties ir mudu išgyvendavom saldžias laimės valandėles... Taip užsimezgė mūsų draugystė. Bet žmogus keičiasi, tobulėja, siekia savo kelių, savo idealų, tada ir laimės sąvoka kiek kinta, stengiantis ją savąja pasaulėžiūra pagrįsti. Jurgi, Tu nežinai, kaip aš noriu, kad Tu vis save ugdytum, vis labiau ir labiau. Kad Tu turėtum aiškų savojo darbo idealą, kurį visa dūšia mylėtum. Kad Tu ką nors sukurtum, į ką visą savo širdį įdėtum. Kad Tu ateity būtum ašis, aplink kurią, kaip autoritetą, spiestųsi mūsų jaunimas! Ir aš tikiu tiek Tavomis, tiek ir savomis jėgomis. Žiūrėkim giedriai į mūsų ateitį! Tikėk manimi, kad aš savo užsimojimais, savo keliu niekad nenorėčiau Tau laimės užkirsti. Tik ir Tu norėk, kad aš duočiau iš savęs visa tai, ką galiu. Leisk man pajusti, kad Tu visa savo siela ir mano sritį toleruoji. Mes gi abu mylim mūsų Lietuvą, brangiausiąją. Kodėl mes abu jai negalim paskirti savo jėgų?! Ir Tavo, ir mano darbas yra visų reikalingiausi. Retai taip pasitaiko, kad sueitų du žmonės, kurie

būtų pajėgūs ką nors nauja duoti ir kurių sritys taip viena kitą papildytų. Juk galim daugiau pasiekti! Visad tik reikia paramos ir šilumos. Tegu sau velniop eina visos gyvuliškojo pasaulio smulkmenos, kurios Tau neduoda ramybės, tevaldo mus aukštesnės idėjos, gražūs norai, kurie kaip tik turėtų palaikyti mūsų šventą draugystę!

Jurgi, brangusis mano, ko Tau nerimauti? Mūsų dviejų gyvenimas dar ilgas ir dar visas prieš akis! Bet jis turi būti gražus! Jis turi būti sutartinai remiamas abiejų, kad neskriaustumėm vienas antro. Tebūnie aš egocentristė, gal ir tiesa, bet vis tiek aš dirbu savo Lietuvai, mokslui, o ne sau, ir tik čia laimė. Aš gi ne dėl to laiminga ir ne pesimistė, kad skyrium gyvenu, fui, ne, o tik dėl to, kad šį tą padirbu, šį tą parašau. Ir aš kasdien apie tave galvoju, aš nuolat ir nuolat prisimenu, ką reiks kitiems metams pirktis, kokiom atsargom pasirūpinti, ką reiks pasėt ir ką užsiaugint. Aš vis galvoju, kaip mudu abu kitąmet pyškinsim disertacijas, o po įtemptų valandų pasišėliosim ant sofkos... Kaip mudu vasarą skaitysime geriausias ir išmintingiausias knygas, kurių jau dabar aš rūpinuosi gauti. Praeis karas, tik dabar mokėkim nepakenkti vienas kitam. Aš kenčiu dėl to, kad Tau vienam blogai. Mano likimas kiek geresnis, nes aš jaučiu, kad laiko negaišinu ir smarkiai save ugda; aš čia galiu siekti to, ko Kaune jokiū būdu negalėčiau. Aš „išnaudoju“ tuos žmones, kurie man daugiausia žinių gali duoti. Tik tokiu bū-

du kas nors laimima. Aš Tau padėsiu, tik tikėk giedria ateitimi! Bet, be manęs, Tau reikėtų, šiaip ar taip, rasti kokį nors autoritetą savo darbo srity, kuris Tau įžiebtų dar daugiau meilės. Tavo pasisekimas ir sugebėjimas Tave palaiko ir pakelia, bet būtų dar lengviau, jei nebūtum taip vienas. Et, bet karas baigsis, Jurgužėli! Dar pamatysim platesnį pasaulį! Jei bus mūsų Vilnius, Jurgi, koks dieviškas bus mudviejų gyvenimas! Tik atmink, kad niekad neverta pamesti proto ir visuomet reikia racionaliai išnaudoti laiką. Kažin, ar Tu būtum laimingesnis, jei dabar aš Kaune kankinčiau ir nuolat kartočiau, kokia aš nelaiminga, kad negaliu išnaudoti tų savo pajėgiausių mokytis gyvenimo valandų ir negaliu gauti to, kas dabar duodama. Aš tai neišstverčiau to, kad, pvz., Tu turėtum būti pririštas prie manęs ir nedirbtum universitete. Juk aš manau, kad ir Tu tiki, kad manosios jėgos nė kiek ne mažiau reikalingos už Tavąsias mūsų Lietuvai. Juk aš gavau gerą pasiruošimą iš mokytojų, o iš savo Tėvužėlio stiprų darbo idealą, tad kodėl man visa tai paniekinti. Ir manoji pasaulėžiūra – išnaudoti kiekvieną galimybę, kiekvieną valandėlę šiais neramiais ir idiotiškais laikais. Tebūnie aš egocentristė, o Tu ne, bet tai vis tiek, ir tai pamirškime. Tiesiog nebemoku ir nebenoriu grįžti į bet kokias smulkmenas, į tuos žiaurius prisiminimus – silpnų, paliegelįų kažkokius idiotiškus pasielgimus. Lai būna jie palaidoti! Su pavasario pirmais spinduliais tebūnie gražesnė mūsų meilė ir laimė!

Aš jau seniai nesikankinu, nes tvirtai gražiu Tavim tikiu. Nesikankink ir Tu. Rask gi daugiau džiaugsmingų valandėlių gyvenime. Aš esu per menkas padaras pasauly, kad tik manim viena galėtum džiaugtis. Būk laimingas dėl kiekvienos savo paskaitytos paskaitos, dėl kiekvienos įgytos žinios! Ateis vasara, ateis ir gražesni laikai. Viltis gali būti dar gražesnis dalykas už realybę. Aš vis dažnai pavartau savąjį katekizmą – „Vilniaus šviesą“ ir ten randu stiprių tėtės minčių, pvz., kad ir ši: Turime „tenkintis tik ta laime, kurią suteikia mums įsitikinimas, kad lavindamiesi ir prisidėdami prie gyvenimo tobulinimo esame naujo gyvenimo pionieriai“ (psl. 48 arba paskaityk „Kultūra ir laimė“, II m., psl. 39). Mudu abudu esam pasinėšę į savąsias specialybes, bet dar filosofinių minčių mažai tepasisavinę, dėl to teks šį tą pasiskaityti. Nėpyk, kad, Tavo žodžiais, „filosofuoju“ be reikalo, kai vieną kartą mane tuo posakiu užgavai, aš nustojau visiškai noro dalytis su Tavim savomis žiniomis. Aš tik trokščiau iš Tavęs, jei Tu man vis daugiau šį tą parašytum, ko dar nežinau. O aš iš savo pusės. Pvz., dabar rengiu bendrosios archeologijos egzaminą – nuo pat pirmųjų žmogaus pėdsakų prieš 800000 metų iki Kristaus laikų žmonijos istorijos egzaminą! Juk tai kiekvienam turėtų būti įdomu. Kai aš apie save pagalvoju, jaučiu, kad mano pasaulėžiūra, mano filosofinė pažiūra į gyvenimą pagrindžia mano pasirinktąją sritį. O Tau kaip yra, ar Tu dėl savo kelio niekad nesu-

abejoji, nepasigaili, ar esi galutinai laimingas? Parašyk, kuo Tu remies.

Jurgužėli! Dvasinis bendradarbiavimas tesuartinis nutolusius per šlykščias smulkmenas. Negalima leisti sunykti savajam gerajam vaizdui. Kai Tu man vis tas pačias įkyrias kasdienybes kartodavai, man nusibodo. Geriau pirmyn ir aukštyn. Gyvenimas ne blogas, bet gražus, o jei jis šiandien bus gražus mums, mūsų vaikams bus dar gražesnis.

Bučiuoju, mano dūšiuk, Tavo veidelius ir akyles!
Dėkui už laiškus!

Tavo Marutė

P. S. Pabučiuok mamytę! Gyvenu gerai. Esu sveika ir soti. Kasdien beveik Karolinkose [Karoliniškėse] slidinėju, o sekmadieniais dažnai einu pas Puzinus ar pas Vailišus, ar pas Lukšas į svečius. Kasdien dirbu 12 valandų. Atvažiuoju Velykoms. Valstybinius egzaminus turbūt, jei spėsiu, baigsiu birželio pradžioj.

1942. IV. 29

Vilnius

Brangus Jurgužėli!

Šiandien seminare radau Tavo laišką.

Apie atostogas ir tolesnį laiką aš lygiai taip pat planuoju. Jau trečiam atviruke, kurį Tau išsiunčiau paštu, rašiau, kad dabar jau tikrai žinoma, jog visiems moksleiviams, studentams, asistentams, mokytojams reiks dirbti ūkio darbus. Turbūt ir tokiems kaip man – absolventams. Bet tikiu, kad mes mokėsime taip susitvarkyti, kad nebūtume pririšti prie vienos vietos. Reikės valsčiuje, kur dirbsim ir, regis, universitete užsiregistruoti. Na, bet, pvz., užsiregistravus turbūt galima bus kur nors išdumti dviračiais ir tiek. Šiaip ar taip, vienintelis būdas gerai gyventi ir nesubankrotuoti šią vasarą teįmanoma ūkyje. Tik kur? Betygaloj būtų ramu, pasilsėtume, paatostogautume. Tačiau ten nėra ūkio ir kaip tada tektų formaliai išspręsti tą daiktą? Kruonyje, žinoma, teks kiek pabūti. Ten aš jausčiaus kaip namie, tvarkyčiau atsargas žiemai, bet ilgesnį laiką nusibostų, nes bus daug žmonių, vaikai cyps. Kruony tas gerai, kad netoli Kauno ar Vilniaus, ir dviračiu lengviau susisieksim, o per vasarą reikalų tikrai bus. Aš vis vien planuoju gerą ekskursiją. Labai noriu ir po Žemaitiją. Pvz., važiuotume pro Betygalos pusę, tada link Tauragės (Paežerin), pasiektume Palangą, o atgal per šiau-

rinę Žemaitiją ir Šiaurės Lietuvą. Kretingos apskrityje prie Skuodo turiu dėdę – Tėtuko tėviškę, ten galima būtų sustoti, taip pat netoli Salantų – Rekečioje – Salio ūkis, kur vasaros visi Puzinai, taigi ten irgi būtų visai drąsiai užsukti (tą dieną, kai buvo Žvėryne, aš minėjau, kad gal teks sušelpiti pakeleivius, mielai sutiko, sako, klojime užteks šieno, o Puzinienė baisiai norėtų su manim nors kiek pavasaroti). Tai, pvz., jei išdegtų šitokia kelionė į vakarus. Jei į rytus, tai turime tašką Anykščiuose, Dusetų valsčiuje – Būgos tėviškėj, na, ir, be to, pas vilniškius. Kur nors, kaip Kretonyse, tikrai nepražūtume. Turbūt į abi puses gal ir nepavyks, bet pamatysim. Keliaut labai noriu. Tik šią vasarą vis labiau reiks galvoti apie žiemą ir nemažai teks padirbėt. Fredos darželį irgi reiks sutvarkyt patiems ir konservuoti uogas. Tokį šeiminkavimo periodą vis tektų labiau susieti su buvimu Kruonyje. Juk butas irgi iš dangaus nenukris. Per vasarą beveik reiktų ieškoti. Tik, antra vertus, nežinia, kaip dar bus po vasaros. Dar aš Tau dabar siunčiu arbūzų sėklų ir cukrinių runkelių. Tuos tai reikia labai rūpestingai prižiūrėti, kad jų turėtume. Arbūzus paprastai sėja tada, kai jau medžiai sprogsta, kaip agurkus ir ant komposto krūvos. Ar česnakus iš vazonėlių persodinai į daržą, ar jau jie buvo išdygę?

Nieko neparąšei, kaip jūsų universiteto reikalai. Pas mus dar pasibaigė pusė bėdos. Iš 45 paliko 39. Humanitarinis laimingesnis už kitus. Iš tų šešių visai turės pasi-

traukti, rodos, tik vienas docentas, visi kiti išsikombinavo: tai užėmė aukštesnį ar žemesnį etatą arba kitur dirba. Liūdna su akademija. Ten visus numatytus tuščius etatus iš karto nubraukė ir, be to, visus administracinio personalo narius, paliko tik tie, kurie kitur dirba, nes „Akademijos tarnyba – garbės tarnyba“ – be algos. Kalbos, Tautosakos institutai dar mažiau apkarpyti, bet Istorijos (kur ir archeologija) paliko visai be nieko – tik su viršininkais (Jablonskiu ir Puzinu), kurie gali užimti šias garbės tarnybas, nes dirba kitur. Tokie dalykai slegia. Man tai, pvz., nėra jokių perspektyvų tokiai tarnybai, kurios norėčiau ir būtinai būtų reikalinga. Laimei, kad turiu vyrą... Pagyvensim – pamatysim. O dabar taip dar viskas neaišku. Su mama dažnai įsibaiminam, ką darytume, jei ateitų azijatai. Kur bėgt, kovoti ir žudyti? A, bet netikiu. Erzina paukščiai. Dabar tik vieną kartą buvo atskridę, ir kaip tik bombardavo Čiurlionio g. ir Žvėryne prie Neries, kur yra užkrečiamųjų ligų barakai. Mama sau knarkė, o aš daugiausia nerami buvau dėl to, kad mes tokį momentą buvom ne drauge, ir taip pabūgau mirties, kad nebežinojau, ar šokt iš lovos, ar toliau gulėt. Sako, mėtę „Tiesos“ numerius su lietuviškais straipsniais. Šį sekmadienį, gal klausei, Maskvoje buvo lietuvių kongresas, kalbėjo visi žinomieji „draugai“, vis akcentuodami, kad netrukus ateis mūsų „išvadavimo valanda iš hitlerinių banditų“. L. Gira pasidaręs karo vadu. Žmonės be sąžinės, vis loja tėvui Sta-

linui ir drįsta kalbėti apie ramius, tikros gerovės ir tikros nepriklausomybės laikus...

Skaitau vis ir skaitau. Tik dabar, kai šiek tiek atšalo, truputį nusiraminau ir susikaupiau. Pasiutiškai veikė tas atbudimas, neturėdavau kur dingti. Ypač kai vis tas moralinis neramumas ir nėra Tavęs. Nusprendžiau daugiau nebesijaudinti, turbūt taip negali būti, vis būtų kaip nors kitaip. Dabar pasidarė šaltoka, įgavau norą gerai išmokti Pabaltijo archeologiją, tuo labiau kad Rima ne per puikiausiai išlaikė, aš noriu už ją geriau išlaikyti... Kitą savaitę laikysiu. Dažnai susitinku su Aldute Valeišaite. Ji pas mane – į kalnus – ateina skaityti. Tada man ne taip nuobodu, pertraukai pasišnekam, parenkam gėlių. Šį sekmadienį prisiroviau ir nešiau ant Tėtuko kapo sodint. Užėjau prieš tai pas Puzinus, nes Puzinienė siūlosi drauge eit į kapines. Ten gavau skanius pietus, klausiau Maskvos kongreso. Grįžtant jau buvo 19 val., ir nebeėjau namo, o į – antruosius namus – nakvoti. Tą vakarą praplepėjau su Puziniene, nes pas profesorius buvo atvykęs svečias – karys ir geologas – iš Heidelbergo, Puzino studentavimo laikų draugas. Kiek per vakarienę teko jį stebėti, atrodo, kad kritiškai nusiteikęs, daug ką smerkia ir ne visai optimistiškai žvelgia į pergalę.

Lauksiu Tavęs kuo greičiausiai. Būtų smagu pasikaintinti ir pakeliauti. Pavaikščiosim į teatrą, koncertus, nes dabar nė karto niekur nebuvau, vis kažkaip – ar tingėjau, ar

neturėjau su kuo eiti. Labai norėčiau darbo gatavo – įrišto sulaukti (mėlynai, jei galės!). Jei jau nespėtų, galima būtų per Galaunę ar Eltą prisiųsti. Nejaugi iš mėlynų batų neįšeitų sandalai? Bet nesvarbu, nér taip skubu. Tik tiek, kad tie mano balti – iškreivinti.

Bučiuoju!

Tavo Marytė

P. S. Per Urboną galėtum atsiųst, ko prašiau, nors ir batus, kostiumą. Tau bus mažiau vežti. O mama galėtų įdėti kokios košytės: ar tų vyšnių, ar mėlynių stiklainiuką. Gal sunkos butelį. Urbonas, rodos, šį šeštadienį išvažiuoja ir po kelių dienų grįš.

PASITRAUKIMAS 1944 METAIS*

Jurgis Gimbutas

1944 m. birželio 22 d. bešvenčiant Kaune „išlaisvinimo dieną“, sovietų armija ėmė pulti Vitebsko srityje. Tuo metu vokiečiai kovėsi ir Vakarų fronte: Bretanėje ir Italijoje. O mes dar vylėmės, kad galgi Vokietija neįsileisianti bolševikų į Baltijos kraštus.

Birželio 24 d. buvo švenčiamos Joninės pas profesorių Steponą ir ponią Janiną Kolupailas jų namuose A. Fredoje, Technikos prospekte. Rodos, buvo ne laikas pramogauti, bet reikėjo susieiti, pasitarti. Tą dieną Kolu-pailų svečiai buvo: kaimynai profesoriai Jonas Šimoliūnas ir Kazys Vasiliauskas, kitas buvęs kaimynas agronomas Julijonas Špakevičius, kaimynė ponia Jodelienė (buvusio VDU rektoriaus Prano Jodelės žmona), A. Fre-

* Čia skelbiamas kupiūruotas (išimtos dalys, nesusijusios su M. Alseikaitės-Gimbutienės gyvenimu) tekstas iš Jurgio Gimbuto rankraščio „Šeimos praeitis ir dienoraštinė autobiografija“, Arlington, Massachusetts, 1992, I d. 2 kn., VII sk., p. 262–289 (VUB RS, f. 238–394).

dos bažnytėlės klebonas, Stasė Gruodienė (kompozitoriaus našlė), jauni inžinieriai, Statybos fakulteto asistentai: Vytautas Izbickas, Juozas Macevičius ir aš, Jurgis Gimbutas. [...] Pobūvio nuotaika prislėgta. Nesiorientuojama, kaip elgtis, jei sugrįžtų bolševikai. Kiekvienas turim apsispręsti savo valia. Atrodė, kad reikės trauktis į Vakarų, bet niekas nesiryžta paskubėti dabar, kol dar nesuiręs susisiekimas, kol mūsų nesiekia pabėgėliai iš Rytų. Sakiau profesoriumi Šimoliūnui, ar tik nebūsime šiandien atsisveikinę su gerais laikais. [...]

Vokiečiai paskelbė 1915–1925 m. gimusių Lietuvos vyrų mobilizaciją, kurią ketino įvykdyti liepos 10–16 d. Įrašė ir mane pagal gimimo metus. Nesulauks!

Birželio 28 d. važiuoju traukiniu į Tauragę atsigaubinti maisto iš tėviškės. [...] Liepos 3 d. grįžęs į Kauną girdžiu, kad bolševikai jau prie Lietuvos, o iš Vilniaus evakuojamos įstaigos ir žmonės išvažiuoja. Pažaislyje ra-

dau apsirgusią žmoną ir sveiką jau vienerių metų dukrele. Miške neramu. Prigužėję vokiečių kariuomenės pasilsėti. O pas mus vasarnamyje gyvena patarnauti dvi žydės, slapytamosi nuo genocido, neva evakuotos rusės iš Leningrado. Tai gydytojo Ginkaus žmona „Rita“ ir jos motina „babuška“, o jis pats sėkmingai išsislapstė miškuose, kartais aplankydamas šeimą. Tai buvo visų pirma dr. V. Alseikienės sprendimas pagelbėti persekiojamiems, kad ir su didele rizika ne tik jai pačiai, bet ir mudviem su Marija.

Liepos 4 d. Kaune jau daugiau žmonių laukia eilėse prie duonos, prie „Pienocentro“, maisto parduotuvių. Ir už korteles ne visko yra. Ruošiamės grįžti iš Pažaislio į savo butą Kaune, nes rimtai kalbame apie greitą pasitraukimą nuo artėjančio fronto. Taip sprendė Marijos motina, o jos brolis Vytautas jau buvo išvykęs Vokietijon. Taip tarė ir Marijos teta dr. Julija Matjošaitienė ir jos dukra Meilytė, kurios brolis Saulius jau buvo Vokietijoje. Ir mano sesuo Aldona su šeima ruošėsi trauktis. Tad paskambinom Marijos dėdei kanauninkui Pranui Janulaičiui Betygalon, prašydami atsiųsti vežimą su arkliais. [...] Kombinuotumėm kaip nors į mano tėviškę prie Žvingių. Vežimo nesulaukiam. Užmiesčio telefonai nebeveikia, suiro pašto patarnavimas. Į traukinius jau negalima buvo patekti. Aišku, nebuvo ir autobusų.

Liepos 5 d. [...] Nors žmona tebekarščiuoja, namie krauname lagaminus, maišus, ryšulius, drabužių, mais-

to, šiek tiek knygų, taip pat ir mudviejų disertacijų medžiagą. Neaišku, ar keliausim tik į Žemaitiją, ar ir toliau į Vakarų. Marijos profesoriai Jonas Puzinas ir Pranas Skardžius taikosi Suvalkijon. Man atrodo, kad bus saugiau Žemaitijoje, o gal ir nereiks iš ten skubėti keliauti toliau. [...] Profesorius Salys rūpinasi gauti sunkvežimį Lietuvių kalbos žodyno kartotekai išvežti saugesnėn vieton. Negavo. Vėliau jis sukombinavo luotą ir nuplukdė tą kartoteką Nemunu Žemaitijon. Kitas žemaitis, kaip ir Salys, sutiktas gatvėje kalbėjo, kad reiktų likti partizanauti, bet esam nepasiruošę, nesusiorganizavę, beginkliai, tai ir jis ketina patraukti Vokietijon. Neilgai trukus patyrėm, kad daug, labai daug vyrų liko Lietuvoje kovoti partizanų būriuose dar daugelį metų. [...]

Liepos 7 d., penktadienis, paskutinė diena Kaune. Nuėjau pasidairyti į Nemuno prieplauką prie Vytauto bažnyčios. Žmonės su bagažu, net ir su baldais veržiasi į baidokus ar garlaivius. Oficialiai leidžiama išplaukti tik kare sužeistiems ir gabenti karines medžiagas, bet iš Laivininkystės bendrovės malonės iškeliauja ir civiliai. [...] Sugrižau dviračiu Pažaislin. Už sviesto kilogramą pasisekė gauti vokiečių karinį sunkvežimį šeimai ir bagažui parsivežti į Mickevičiaus gatvės butą pas mamą Alseikienę. [...] Nerami buvo paskutinė naktis. [...] Štai ką užsirašė mano žmona Marija apie paskutiniąsias dienas Kaune jau Paežerio dvare po dviejų savaitių:

Frontas artėja. Arklių iš Betygalos vis nėr. Ilgiau laukti pavojinga. Iš Kauno ir apylinkių tikrieji lietuviai paniškai bėga... Mes apsisprendžiam vykti kol kas Žemaitijon, į Jurgio tėviškę. Ateina mintis plaukti Nemunu iki Jurbarko. Jurgis stengiasi per vandenų valdybą patekti į kurį nors garlaivį, tačiau nieko neišeina. Pagaliau per jo svainį Aleksą Grinių, buvusį Lietuvos karininką, pasiseka susitarti, kad mus ir jo šeimą priims į baidoką. Per pusę dienos reikėjo baigti susipakavimą ir išvažiuoti vakare iš Pažaislio į Kauną pas mamą, o kitą rytą išplaukti.

Ilgai negalim apsispręsti, kiek daiktų pasiimti. Prieš kelias dienas dar galvojom iš karto vykti Vokietijon su Merkio firmos ešalonu traukiniu ir dėl to manėm imti labai nedidelį kiekį daiktų. Vėliau багаžą šiek tiek padidinom. Nešiojamos drabužius pasiėmė beveik visus, įsidėjom, kiek turėjom, lašinių ir kitokių gardesnių produktų, nedaug knygų. Savo gerųjų knygų dalį užkasiau Pažaislyje po namuko grindimis, kartu su kai kuriais dokumentais ir su visais mano Tėtuko, mamos, Jurgio man ir mano Jurgiui laiškais. Palikom ir beveik visas fotografijas. Kadangi prieš akis buvo taip neaiškios kelionės sąlygos, nepasiėmė daug brangių dalykų, kurių vėliau taip gailėjomės. Laiškai, fotografijos, rodos, nedaug teuzimčių vietos... (Po daugelio metų atgavom iš Kauno dalį paliktųjų laiškų, fotografijų, dienoraštinių užrašų.) Tada galvojom tik apie karo metą, rūpėjo materialūs daiktai. Vėliau kaime dalį drabužių išsimainėm į maistą. Liepos

7 dienos vakare su vokiečių sunkvežimiu už sviestą atsigabėnam pas mamą. Taip neapsakomai liūdna... Vaikelį reikia guldyti, o mama vis dar išsikovoja pusvalandžius pasidžiaugti su vaikaite. Vakaras šiltas, langai atviri, nejaukiai girdėti dundesys Vilniaus kryptimi. Paskutinį kartą išsimaudom geroje vonioje. Einam gulti, Jurgis dar užsiverčia vyno butelį ir išgeria iki dugno. Valandėlę praleidom prie mamos lovos, pabučiuoju rankas, valydama ašaras atrūkstu ir krentu miegoti. Tačiau tuoj pat žadina aliarimas, šį kartą mus nuteikiantis paniškai. Mickevičiaus gatvės name nebuvo nei slėptuvės, nei tinkamo rūsio, o bombos jau buvo kritusios ant Kauno prieš metus kaip tik aplink mūsų namus. Šį kartą Kauno nebombardavo.

Liepos 8 dienos rytas. Skubu baigti krautis. 10 valandą reikia būti prieplaukoje. Ateina atsiveikinti teta Julė, kuri nepaprastai jaudinasi dėl mūsų visų ir ypač dėl savo Sauliuko. Atvažiavo kariška gurguolė, susikrovė ir išvažiavo. Parūpino Aleksas Grinius. Diena nepaprastai karšta, trošku. Prieplaukoje tūkstančiai žmonių. Nemune keli garlaiviai, daug baidokų, valčių. Vargais negalais mums pasiseka įsikraustyti į vieną baidoką. Vienas dviratis įkrito į Nemuną, bet kažkas ištraukė pasinėręs. Pačiu paskutiniu momentu dar kartą atbėga atsiveikinti mama, atneša Danutei pieno ir mums visiems vandens. Baidokas plūduriavo viduryje Nemuno, tai mums reikėjo pereiti per garlaivį ir dar paplaukti valtele iki to baidoko. Mama palydi iki valtelių.

Išbučiuoja Danutę, trumpai atsisveikina su manim, su Jurgiu ir su jo seseria Aldona. Mama buvo gan rami, jos veide mačiau neapsakomą skausmą ir neišmatuojamą meilę. Ach, tas atsisveikinimas!... Ar jis paskutinis?

Baidokas plaukė be vilkiko lėtai pavandeniui. Žmonių ir daiktų pilna. Troškina. Ir naktį praleidžiam ant baidoko grindų ar savų ryšulių po atviru dangumi. Rūkas sudrėkina antklodes, drabužius. Danutė, dėkui Dievui, laikosi puikiai, patenkinta stebi kelionę. Jai vieneri metukai ir vos mėnuo. Tik kitą vakarą pasiekiam Jurbarką. Vieno Jurgio studento (Vytauto Balčyčio) dėka gaunam vežimą ir nukeliaujam pas jo tėvus nakvynei prie pat Jurbarko. Miestelis perpildytas pabėgėlių. Kainos nežmoniškos: už pusantrą kilometro turėjom užmokėti vežikui 250 RM ir dar priedo cigarečių. Pas Balčyčius gerai pailsėjom. Parašiau paskutinį laišką mamai. Kitą dieną pasiseka gauti vežimą su vežėju ir arkliu keliauti iki Skaudvilės. Išvažiavom pavakarėj, pakeliui nakvojom ūkininko klėtyje ir kitą dieną jau esam Skaudvilėje, Tauragės apskrityje, Trepų dvare pas Jurgio giminaites Šešmincevaites. Čia nuotaika nekokia, bruzda komunistai. Mus priima vaišingai.

Vėl iš savojo dienoraščio.

Liepos 8 d., šeštadienį, prieš važiuojant į prieplauką, dar nukūriau į mūsų kambarį Vydūno alėjoje, pasiėmiau šiek tiek fotografijų iš albumų ir porą knygų. Čia lieka daug vertingos literatūros: vilniškė „Lietuvių tauta“, šiau-

liškis „Gimtasai kraštas“, mano tėvų parašytos knygos (daug ką vėliau jau Amerikoje atgavom). Pakeliui, lydėdamas vežimą su šeima ir bagažu, užsukau į Kultūros muziejų ir Dalios Galaunytės dėka radau Marijos disertacijos rankraščių dalį. Labai pravertė vėliau Tiubingene. Daug panašiai prikrautų vežimų skuba Kauno gatvėmis. Netrukdo kariniai sunkvežimiai, o ir jų matosi nemažai. Ant mūsų gurguolinio vežimo sėdi Marija su Danutėle, gale pritaisyti jos vežimėlis ir mudviejų dviračiai. [...]

Tęsiu liepos 8 d. užrašus. Kelionei Nemunu į Jurbarką buvo panaudoti du seni 40–50 metrų ilgio baidokai, surišus juos į porą lygiagrečiai. Nuo Veliuonos, jau kitą rytą, baidokus prikabino prie vilkstinės su vilkiku. 90 km plaukėm 32 valandas. Naktį stovėjom vietoje ties Vilkija 4 valandas.* Gulėjom ant lentų ar ant malkų, o dugne šliuksėjo dvokiantis vanduo. Gaudavom šviežio pieno krante, sustojus baidokams arba paplaukdami baidare. Nuotaika prislėgta. Su svetimais nekalbame. Vaikai – mūsų Danutė ir sesers Aldonos Vygutis – nesirgo, buvo ramūs. Susiradom mano pažįstamą studentą Vytautą Balčytį. Jis pakvietė mus į savo tėvų namus Jurbarke. Bom-

* Kai 1993 m. Marija Gimbutienė paskutinį kartą lankėsi Lietuvoje, ji su savo pussesere Meile Lukšiene iš Palangos į Vilnių keliavo automobiliu palei Nemuną. Marijos prašymu ilgiau stabtelėjo ties Vilkija. Marija ilgai žiūrėjo į skęstantį vakaro žarose Nemuną – savo jaunystės upę... Tai buvo didelio emocinio ir dvasinio išgyvenimo akimirka atsisveikinant su Lietuva. (Iš K. Jankauskaitės pokalbio su M. Lukšiene 2003 09 03.)

barduoja rytuose, gal Kaune? Sekmadienį, liepos 9 d., pas ūkininką pakrantėje girdėjom kalbant, kad vyrai paliksią šeimas, eisią į miškus, kitaip nukentėtų nuo vietinių komunistų, kuriuos ūkininkai gelbėjo nuo vokiečių. [...] Per radiją kalbėjo apie kautynes Vilniuje. O ten turbūt likusi mano motina.

Liepos 10 d., pirmadienis. Jurbarke ieškom, kas mus toliau vežtų. Niekas nenori važiuoti per didelį mišką tiesiai į Tauragę, nes ten siaučią plėšikai. O jų tuo metu būta visokių: ir savų, ir svetimų, rusų kariuomenės belaisvių, pabėgusių iš ūkių. [...] Nutariam keliauti pro Skaudvilę, nors taip būtų iki mūsų tikslo, Paežerio dvaro, apie 20 km toliau. Pagaliau susiradom žmogų nuo Eržvilko pusės, tad pakeliui į Skaudvilę, tiesiai į šiaurę. Iš viso mums bus 45 km važiuoti. To vežėjo Žičkaus didelis ūkinis vežimas, pora arklių. Sulygom už suknelę, moteriškus ir vyriškus batus, dar kažką. Vežimą prisikrovėm su kaupu. Ant dėžių ir ryšulių aukštai iškilusios sėdėjo Marija su Danutėle ant rankų ir Aldona su Vygučiu. Dar pririšam Marijos dviratį ir Danutės vežimėlį. Aš visą kelią lydėsiu savo dviračiu.

[...] *Liepos 11 d. pavakarėje pasiekėm Skaudvilę. Puiškus oras. Fotografavau „mūsų“ vežimą su keleiviais pakelės kryžių fone. (Toji fotografija buvo publikuota kelis kartus ir dar 1980 m. kun. J. Prunskio knygoje „Kodėl mes bėgom?“) Nuostabiai ramūs, tušti tie antraeiliai vieškeliai, ku-*

riais keliavome. Lygumos, miškeliai, ūkiai. Pakeliui dar gavom braškių. Nesusitikom nei kariškių, nei kitokių gurguolių ar patrulių. Skaudvilės miestelyje susitikom vežimėliu pralekiančias seseris Šešmincevaites, gydytoją Aleksandrą ir agronomę Eugeniją, jau galutinai išvažiuojančias į Vokietiją ir pagaliau Prancūzijon pas savo trečiąją seserį inžinierę Madamę Larond. Jos – mano tėvo antros eilės pusseserės. Pralėkė nė nesustojusios, tad likom nepasikalbėję, nes važiuom į jų dvarą Trepus už poros kilometrų. Dvare neramu. Jau prisiglaudusios kitos dvi šeimos pabėgėlių iš Kauno. Iš seniau pažįstama šeimnininkė priėmė mus vaišingai, tačiau arklių tolesnei kelionei nedavė. [...]

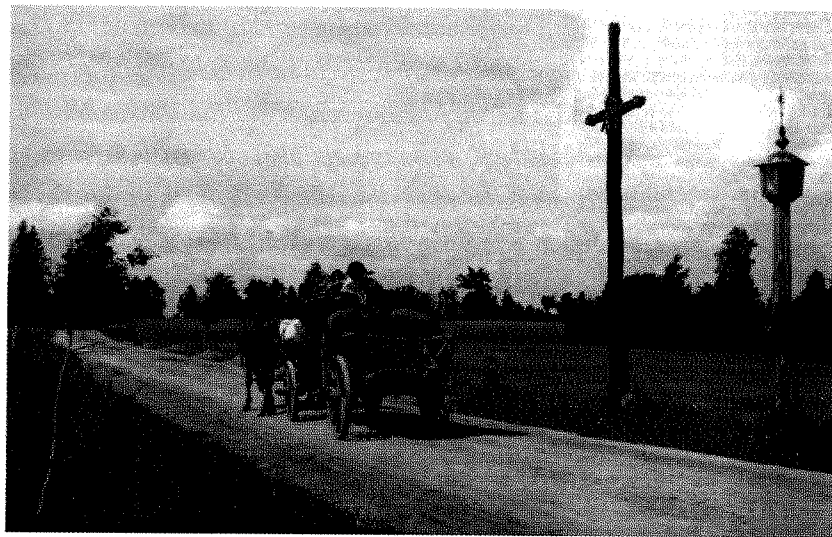
Liepos 12 d. Mudviejų su Marija trečiosios vedybų metinės. Palieku šeimą Trepuose, spaudžiu dviračiu į Paežerio dvarą prie Pajūrio, Šilalės valsčiuje, apie 40 km. [...] Ūkį tvarko babūnė (mano tėvo motina) su dėde Ipolitu. Tad pas juos ir važiuosim, o tuo tarpu reikia gauti vežimą. [...] Paežeryje tuoj pat gaunu vežimą su pora nekaustyty arklių ir vežėją Albiną Alijošių. Negrįstais vieškeliais važiuojam atgal į Trepus, ir antrą valandą nakties jau aš vėl su savo šeima. Liepos 13 d., ketvirtadienį, lynoja. Susikrovę uždengiam vežimą skautiška palapine, kurią buvom pasiėmę iš namų. Iš lėto velkamės į Paežerį. Prie Pajūrio miestelio susitinkam vokiečių kariuomenės dalinį. Sustabdė, tikrino, kas kur keliauja, praleido. Toji kelionė užtruko 14 valandų. Niekas nesusirgo. [...]

Per tris dienas dar papildėm maisto atsargas, gavę iš nuomininko bekoniuką. Sumaltą mėsą sulydėm kartu su taukais į kibirą. Dar prisirinkom sviesto keliolika kilogramų, apie 100 kiaušinių stiprion medinėn dėžutėn su drožlėmis. Susitarėm išvažiuoti pro Šilutę (iš ten geležinkelis į Tilžę) kartu su dr. Ks. Žilinskiene. Aldona su Vygučiu dar palauksią. [...]

Lemtingosios 1944 m. vasaros išgyvenimus paryškins ištraukos iš žmonos Marijos užrašų:

Paežerio dvare gražiai praleidžiam tris savaites. Ir pagaliau vėl iškeliaujame, pakeliui sustojame Jurgio ūkyje Antelkiuose prie Žvingių, pas nuomininkus Kurlinkus. Kitą rytą rengėmės vykti per žaliąją sieną netoli Naumiesčio į Vokietiją. Manėm bandyti slapta, tačiau, dar pasiklausę žinių, įsitikinom, kad nėra reikalo labai skubėti, nes jau kurį laiką frontas stovi. Taip pagyvenom dar penkias savaites. Gerai maitinomės, išnaudojome vasarą, maudėmės Jūroje, net sulaukėm obuolių. Jurgis jau galvojo apie bet kokį darbą, gal administratorium Marengolco malūne. Aišku, kad bolševikai stumsis pirmyn... ir nustatėm išvažiavimo datą: 15 rugsėjo.

Tą ankstų rytą, pasikinę iš tetos Darcės pasiskolintą baltą žlibą arklį ir prikrovę pilnutėlį vienkinkį vežimėlį daiktų, atsisveikinom su Žemaitija, su Kurlinkais, su Liale (Aldona), kuri dar rizikavo ilgiau likti Lietuvoje. Pakeliui susitikom su Žilinskių dideliu vežimu. Profesorius Jurgis Žilinskas tik lydėjo savo žmoną su išvežto brolio dukrele Ritute

„Išvykstant iš Lietuvos 1944 m. vasarą, pakeliui į Trepų dvarą. Ant dėžių ir ryšulių sėdėjo Marija su Danutele ant rankų. Fotografavau mūsų vežimą su kelevėm pakelės kryžių fone. Nuostabiai ramūs, tušti tie antraeiliai vieškeliai, kuriais keliavom.“ (J. Gimbutas)

Frankaite; jis pats norėjo likti Lietuvoje iki paskutinio momento. Apie pietus laimingai pervaziavom sieną į Klaipėdos kraštą ties Naumiesčiu ir pasiekėm Šilutę. Traukinys turėjo išeiti tik kitą rytą, 6 valandą. Nakvojom, burmistro nurodyti, tuščiame kažkokio advokato, kuris jau buvo iškeliavęs į Vakarų, bute. Švarias lovas paklojo nuoširdi šeimininkė. Į traukinį įsigrūsti buvo be galo sunku. Žilinskienė, Ritutė ir aš su Danulyte šiaip taip įsigrūdome į vieną kupė, o Jurgis su visais daiktais niekur nebuvo priimtas. Laimei, paskutiniu momentu įšoko į bagažinį vagoną, o mus atvežęs Nikodemus

ir Žilinskas spėjo sumesti vagonan visus daiktus. Aš su Danute sėdėjom spūstyje tarp vokiečių kareivių be trupinėlio maisto, be lašo vandens, be atsarginių kelnaičių. Vaikas baisiausiai prašo valgyti, verkia, o čia viena bjauri vokietė valgo sumuštinį ir įsako mums lietuviškai nekalbėti, nes jie, vokiečiai, nepakenčią Vokietijos svetimos kalbos. Ragana, galvojam, nusilenksi ir tu kada nors svetimtaučiams, o tavo širdis neleidžia nei kąsnelio duonos atiduoti svetimtaučio vaikui. Čia pat ta pati vokietė drauge su kareiviais pasakojasi įspūdžius iš Lietuvos ir ironiškai juokiasi iš lietuvių valgymo. Sakė: „Išsikepa pusryčiams 8 kiaušinius, pripjausto dar lašinių ir iš karto visa tai suvalgo.“ Mudvi su Žilinskiene tik pasimainome žvilgsniais. Taip rašė Marija tą patį 1944 m. rudenį, kada kelionės įspūdžiai tebebuvo karšti.

[...] Stotyje gavom pirkti bilietus traukiniu tiesiog į Vieną, antrąją klasę. Turiu išsaugojęs vieną biliečiuką. Išspausdinta: *Für alle Züge. Heydekrug–Wien über Insterburg–Thorn–Posen–Breslau–Mittelwalde. 2 Kl. 71 RM. 1200 km. Heydekrug–Wien. 0030* [Visų rūšių traukiniai. Šilutė–Viena per Įsrutį–Torūnę–Poznanę–Vraclovą–Mitevaldę. [...] Šilutė–Viena]. Atskirai davė kvitukus bagažui ir dar biliečiuką dviračiams. [...] Sunkųjį bagažą, 213 kg (daugiausia maistas), atidaviau „als Frachtgut“ atskiram prekiniam traukiniui. [...]

Įsruteje reikėjo persėsti į kitą traukinį. Atidavėm bagažo vagonan daugiau daiktų, pasilikę po ranka tik kelio-

nės maistą. Vėliau teko gailėtis, nes Vienoje neatgavom savo bagažo kelias dienas, o kas buvo siūsta prekiniu traukiniu, dar ilgiau. Neturėjom kuo persirengti, ypač Danutei. [...]

Vėl grįšiu prie Marijos užrašų.

Įsrutyje reikia persėsti į kitą traukinį ir palaukti pusdienį. Stotyje judėjimas labai didelis. Prasitriname bufete ir gatvėse. Susitinkam dar porą lietuvių. Iš Salomėjos Narke-liūnaitės sužinau, kad mano brolis Vytautas jau Vienoje. Sužinome ir Vienos lietuvių draugijos antrašą. Popiet vyk-tame toliau, šį kartą traukinyje įsitaisę žymiai geriau, nors vis dar trečios klasės vagonė. Apie 11 val. vakaro atvažiuo-jame į Alenšteiną, kur reikės persėsti. Danutė prabunda sto-tyje, klykia. Žmonės aplinkui buriasi, o vaikas vis nenuityla. Išsikankinau dvi valandas, kol pagaliau įlipom į traukinį tiesiai Vienon. Visi trys su visais daiktais, kurių dar nebu-vom atidavę bagažan, patogiam antros klasės kupė. Nuri-musi Danutė miegojo iki ryto. Vykom pro Poznanę, Vraclo-va, Bruną. Rugsėjo 17 dieną, sekmadienį, 17 val. jau esam Vienoje. Po didelių pastangų Jurgiui pavyksta gauti nakvynę prie Vakarų stoties: man su Danute tokiame Hotel Fuchs, moterų bendrabutyje, o sau – vyrų bendrabutyje čia pat, kai-mynystėje. Mano mažytei nepatiko šie nakvynės namai; rekę kiek išgalėjo. Turėjom miegoti drauge kelių aukštų lovoje, apačioje, o lova duobėta, nešvari, pilna blusų. Viename kam-bary miegojo apie 60 įvairių tautybių moterų, nemažai ir

lietuvių. Čia aš pirmą kartą taip skaudžiai pajutau, kad esu be namų, svetimame krašte. Žmonės nerodo širdies, žiaurūs. Vidurnaktį, pradėjus vaikeliui šaukti, turėjau prisiklausyti bjauriausių keiksmų ir pajusti prie pat veido grūmojančius moterų kumščius. Atbėgo šeimininkas įspėti manęs, kad kitų naktų nebedrįščiau čia nakvoti. Rytojus man buvo irgi toks vargingas, atrodė, kad jis truks ištisą savaitę. Pati išvargusi, tampiau savo Danulytę, portfelį ir kuprinę po dulkinas didmiesčio gatves, o karšta, trošku. Vaikelis neturi vežimėlio, ant rankų ar ant suolo nemiega, vėl išsinervinusi visą dieną reikia. Taip mums beslankiojant stoties rajone, pradeda staugti aliarmo sirenos. Einu į slėptuvę, jaudinuos, nes įsivaizdavau Vokietijos miestų bombardavimą labai baisų. Mano Danelė dar vis verkia, ir niekur – nei restorane, nei parke – negalėjau su ja prisiglausti. Visur sutikau žvilgsnius „geriau eikit iš čia“. Pagaliau 17 val. parėjo Jurgis su Vytautu. Ach, kokia aš buvau laiminga, kad galėjau vykti į Vytauto mažutį kambariuką X-me Vienos Becirke [Bezirke], Zur Spinnerin gatvėje. Šeimininkė Fellingner [Felinger] šiaip taip sutiko mane įsileisti. Jurgiui čia vietos nebeužteko, ir jis turėjo susirasti kitus nakvynės namus „für Obdachlose“ (benamiams), porą naktų nakvoti kavinėje prie stalo parimęs. Mudvi su Danulyte gerai išsimiegojom patogioje lovoje ir iš nauja pradėjom gyventi.

Taigi sunki pradžia buvo gražiojoje Austrijoje. [...] Nors Vienoje sunku rasti nakvynę, bet ir čia tvarka: gele-

žinkelio stotyje išduoda orderius nakvynei, bendrabučiuose arba kavinėse. [...]

Po pertraukos rašiau dienoraštį po 10 dienų, rugsėjo 27 d. Vienoje. Dar vis neturim, kur apsigyventi. Rudens oras puikus, miestas gražus, o jau nebeaišku, ar verta likti Vienoje. Bolševikai nebetoli, o mes dar vis nesulaukėm savo sunkiojo bagažo su maisto atsargomis. Danutės vežimėlį gavom po penkių dienų, vieną ryšulį – po devynių. Reikia laukti likusių daiktų. Pirmąją dieną, rugsėjo 17 d., sutikau Marijos brolių Vytautą lietuvių draugijos būstinėje, Karntnerring 11. Iš Lietuvių draugijos sąrašų sužinojau, kas dar iš mūsų pažįstamų Vienoje: Daniliauskai su tėvais ir uošviais, Gediminas Karazija su žmona Aliute Landsbergyte, architektas Jonas Kovalskis, prof. Jonas Čiurlys, prof. Bernardas Kodatis, profesoriai Vaclovas ir Mykolas Biržiškos. Vėliau susitikom Dalią Galaunytę, inžinierių Česlovą Tamašauską, prof. Juozą Gabrių, istoriką Antaną Vasiliauską [...]. Sužinojau, kad kolegos inžinieriai – Eugenijus Manomaitis, Malcanas, Funkas – irgi dirba inžinerinėse firmose. Daug lietuvių tebėra be darbo ir neskuba jo imtis, nes niekas neverčia, o nesinori susisaistyti su šiuo didmiesčiu tokiu kritišku metu. Maisto kortelių galima iškaulyti ir formaliai nedirbant. [...] Viena buvo šiek tiek bombarduota rugsėjo 18 d. Tai buvo mums *krikštas*. Butų klausimas dar pablogėjo. Didesnieji butai rezer-

vuojami nukentėjusiems nuo bombų, o laisvų kambarių mažesniuose butuose dar vis nerandam.

Tęsiu užrašus spalio 11 d., dar vis Vienoje. Rugsėjo 29-tą, prabuvę benamiais 12 dienų, gavom kambarį ir ne bet kur, o gražioje Hytcingo [Hietzingo] rajono gatvelėje netoli Šonbruno [Schönbrunno] parko ir karališkųjų rūmų. Pasisekė, besidairant tai šen, tai ten. Gatvėje sutikau kunigą, užkalbinau, pasiskundžiau savo nesėkme. Jis nukreipė mane į vietinę kleboniją Hytcinge, o ten moterys sekretorės pažadėjo man padėti. Po kelių dienų davė tokių ponų Launų adresą, Wien XIII – 89, Neue Weltgasse 17. Herr Laun [Ponas Launas] ne iš karto priėmė mus gyventi. Pirma reikėjo užėti kelis kartus pasikalbėti, supažindinti su šeima. Pagaliau gavom namo raktus, kambarį II aukšte, patys vieni, su dujine, virtuvėle ir kitais patogumais. [...] Pacituosiu atvirlaiškį, rašytą seseriai rugsėjo 29 d.: *Šiandien įsikūrėme ilgai ieškotame bute. [...] Šeimininkai gyvena apačioj, malonūs inteligentai, turi du mažus vaikus. Jų tarnaitė ir mums padės, nes ponias su vaikais išvykusi į provinciją [...]. Savo kambaryje, apie 16 kv. metrų, turim ir telefoną. Apšildymas krosnimi su koku, kurio dar reikės kur nors gauti. [...] Man pasisekė, bet daug lietuvių jau visą mėnesį nakvoja kavinėse ir ketina išvažiuoti kitur. Be to, čia arti Rytai. [...]*

Pasitraukimas baigtas. Pradedam gyventi svečioje šalyje. [...]

AUSTRIJOJE, VOKIETIJOJE*

Jurgis Gimbutas

VIENOJE 1944 RUDENI

Pirmoje šios autobiografijos dalyje aprašiau pasitraukimą iš Lietuvos iki Vienos. Atvažiavau čia su žmona Marija ir dukrele Danute rugsėjo 17 d. traukiniu iš Šilutės. Pabuvę benamiais 12 dienų – Marija su Danute vienur, aš kitur – rugsėjo 29 d. gavom išsinuomoti gerą kambarį ramioje Hytcing Becirko [Hietzing Bezirk] gatvelėje, Neue Waltgasse 17, pas ponus Launus. III aukšte turėjom dujinę virtuvėlę, visus patogumus. Kambarys erdvus, apie 16 kv. metrų, apšildomas krosnele su akmens anglimis, su telefonu. Oras dar švelnus, spindi rudens

* Čia skelbiamas kupiūruotas (išimtos tos dalys, kurios nesusijusios su M. Alseikaitės-Gimbutienės gyvenimu) tekstas iš Jurgio Gimbuto rankraščio „Šeimos praeitis ir mano dienoraštinė autobiografija“, 1993, Arlington, Massachusetts, II d., 1 kn., p. 1–163 (VUB RS, f. 238–394) ir II d., 2 kn., p. 164–234 (VUB RS, f. 238–295).

spalvomis. Marija laiminga. Jos broliui Vytautui radom kambarį netoliese. Atnaujinom korespondenciją. Galvojom, ką čia reikės veikti; ar studijuoti, ar uždarbiauti. Pėsčiomis pasiekiamas istorinis Šonbruno rūmų parkas.

Mūsų pirmąsias savaites Vienoje Marija taip aprašė po pusmečio Vokietijoje, Urnau kaime: *Tame kvartale, kur buvo Vytauto kambarys, nedaug buvo likę sveikų namų [Marija su Danute pradžioje kelias dienas pagyveno pas brolių... – J. G.]. Gatvės užverstos griuvėsiais, daug dulkių. Tačiau mūsų reikalavimai nebuvo dideli – turėjome nakčiai nakvynę ir buvome patenkintos. Nuo pat ryto išvažiuodavau, Vytauto nurodoma, į miesto centro parkus, kur praleisdavau pavojingą laiką tarp 10 ir 14 val., nes tuo metu dažniausiai būdavo oro pavojus. Rodėsi, kad miesto centre saugiau negu pramonės kvartale, kur tada nakvojom. Gražios dienos, gražus miestas, parkai. Aplankome žavingąjį Šonbruno parką (Versalio imitacija) ir zoologijos sodą. Danutė*

stebi žirafas, dramblius, liūtus, meškas, aibes visokiausių paukščių. Iš bagažo po 5 dienų atsiėmė sportinį vežimėlį. Dabar jau lengviau ekskursuoti. Pietaudavom visokiausiuose restoranuose. Stebėdavomės gaudami gardžiai ir gan pigiai pavalgyti. Pasirinkimas nemažas. Danutei dažnai gaudavau net ryžių košytės, virtos piene.

Jurgis per ištisas dienas ieško kambario. Vytautas išvyksta savaitei Berlynan. Po 10 dienų stropaus ieškojimo Jurgis gauna per klebonijos protekciją kambarį viename gražiausių Vienos kvartalų, prie pat Šonbruno, Hytcinge, pas kultūringus ir simpatiškus ponus Launus. Helmuthas Launas [Helmutas Launas] yra vietos fabriko direktorius, ponia – gamtos mokslų daktarė, dviejų berniukų mama. Vila dviejų, beveik trijų aukštų. Mūsų kambarys – trečiojo aukšto salkoje. Čia pat virtuvė, kuria galiu naudotis, visi patogumai, daug spintų. Kambarys į rytus, labai jaukus. Pro langą matyti medžiai – pušys ir lapuočiai, pasodinti tarp namų ir gatvėje. Gatvės švarios ir ramios. Čia aristokratiškas, turtingas kvartalas. Mūsų ponia šeimininkė prieš mūsų atsikraustymą išvažiuoja su vaikais pas savo motiną į Zalburgą trečio vaiko gimdyti. Mes likome vieni per du aukštus ir jų tarnaitė Viki. Pradėjome gyventi normaliau.

Aš šeimininkaudavau namuos, virdavau pietus ir valgydavome kaip Lietuvoje. Ši miesto dalis buvo rami ir saugi [? – matėm sidabrinus karo lėktuvus virš galvų – J. G.],

dėl to nebuvo reikalo važinėti į centrą tramvajais. Maisto korteles Jurgiui pavyko gauti iš pat pradžios man ir vaikui mėnesio laikotarpiui, o sau „urlaibines“ [atostogines]. Vėliau, padavęs prašymą į Technische Hochschule [Aukštoji technikos mokykla], gavo ir sau.

Atrodė, kad bus geriausia ši karo metų praleisti bestudijuojant, jei sąlygos leistų. Jurgis suėjo į kontaktą su Technische Hochschule profesorais, pradėjo skolintis knygas. Aš iš turtingos Launo bibliotekos pasiėmiau skaityti Friedell Kulturgeschichte der Neuzeit [Frydelio „Naujųjų laikų kultūros istoriją“]. Vakaraais, kai vaikelis miegodavo, skaitydavom. Per dieną rasdavosi visokiausių reikalų, kurie neleisdavo susikaupti. Kiek vėliau, savo profesoriaus Puzino laišku painformuota, sužinojau, kad Vienoje dėsto archeologas Menghinas. Užėjau į proistorės institutą. Paskaitos buvo skaitomos normaliai.

Rugsėjo 30 d. buvom uždaram koncerte lietuviams. Dainavo: Vincė Jonuškaitė (Zaunienė), Alė Kalvaitytė, Antanina Dambrauskaitė – tai vis buvusios Lietuvos operos solistės. Skambino Andrius Kuprevičius, smuikavo Izidorius Vasyliūnas, deklamavo Stasys Pilka. Publikos buvom apie tūkstantį. Čia susitikau kolegas inžinierius J. Daniliauską, M. Baublį, J. Čeičį (jis grįžo Lietuvon), K. Daugirdą, dar kelis. Marija susitiko su savo draugėmis Joana Abramikaite-Vaičiulaitiene, Dalia Galaunyte-Kaupiene. Pamačiau sesers Aldonos drauges Liusę Grigaliū-

naitę ir seseris Staškevičiūtės. Tai vis kauniečiai. Pirmojoje koncerto dalyje Marija buvo salėje, o aš su Danute Karlsplaco [Karlsplatz] parke. Antrojoje pasikeitėm. Šiandien atvyko iš Regensburgo Marijos pusbrolis Sauliukas Matjošaitis. Jo tėvai ir sesuo Meilytė Lukšienė su dukrele Inge Lukšaitė liko Lietuvoje. Sakė mums Saulius, kad Regensburge jau esą daug žinomų lietuvių, kaip generolai Pundzevičius ir Raštikis, kun. M. Krupavičius, V. Brizgys. Saulius pagal dokumentus tik 15 metų, tai dar neverčiamas dirbti vokiečių daliniuose. Sustoję pas savo pusbrolių Vytautą Alseiką.

Sekmadieniais būna mišios lietuviams seleziečių bažnytėlėje Renvego [Renweg] gatvėje. Gieda lietuvių chorėlis, žmonių pilna. Kartą, rugsėjo 24 d., buvo užtraukę Lietuvos himną, bet vėliau jau ne. Čia susitikom Haliną Didžiulytę-Mošinskienę. Jos vyras apsukrus: atsivežė savo biblioteką iš Kauno. Vėliau emigravo Brazilijon.

Spalio 3 d. padaviau prašymą į Technikos universitetą, kad priimtų mane paskutinių dviejų semestrų klausytoju ir doktorantu pradėtajai disertacijai užbaigti. Mano tema buvo parinkta: „Lietuvos kaimų senosios statybos stogai“. Atsakymą turėčiau gauti kitą savaitę, o galutinį sprendimą darysianti Švietimo ministerija Berlyne. Tuo tarpu gavau Technische Hochschule rektorato pažymėjimą, kad esu įteikęs prašymą studijoms, ir tatai tuo tarpu atstoja darbo pažymą maisto kortelėms gauti

sau su šeima net iki lapkričio 12 dienos. Visai neblogai nusisekė.

Sulaukėm savo bagažo „Eilgut“ [„Greitasis krovinys“], kuris turėjo atkelti kartu su mumis, tad jau buvom gerokai susirūpinę. Gavom dalimis; dar vėliau ir lagaminą su dokumentais, ir su mano disertacijos medžiaga. Lėtas „Frachtgut“ [krovinys], vežtas iš Šilutės atskiru prekiniu traukiniu, atkeliavo ne ką lėčiau, per dvi savaites. Viską pristatė mums į namus pas Launus. Primokėjom už sunkvežimį tik tris markes. [...]

Spalio 15 d. sekmadienį, paekskursavom į Kalenbergą [Kahlenberg] prie Vienos. Pirmą tramvajum, tada apie pusantros valandos pėsti į kalnėn tarp vynuogynų. Ir Danutė ėjo pėsčia, nemėgsta savo vežimėlio. Jai 16 mėnesių. Fotografavau. [...]

Spalio 17 d. vėl bombardavo miestą. Nebegalėjom atskirti bombų nuo priešlėktuvinių patrankų dundesio. [...] Po pietų nebevažiavo tramvajai. Dujų tiekimas dar labiau sutriko, o kitokios viryklos neturim. Suvaržė vandens tiekimą.

Spalio 18 d. Lietuvių sąjungos biure mačiau daktarą Joną Šliūpą. Jam per 80 metų. O ryžosi išvažiuot iš Lietuvos. [...] Bet toje Lietuvių sąjungos raštinėje nepajutau nė nuoširdaus draugiškumo, nė paslaugumo padėti, nė pagaliau patriotizmo, kaip aš jį suprantu. Dirba biurokratiškai, valdiškai stiliumi [...].

[...] Gyvendami oficialiomis kainomis, per pusantro mėnesio Vienoje išleidom apie 1000 markių. Netau- pėm, negailėjom ir simfoniniams koncertams, girdėjom jų su dirigentais Kraussu ir Jochumu. Pradedu pardavi- nėti atsivežtus iš Lietuvos pašto ženklus. Filatelijos krau- tuvėse už juos gerai moka. [...]

Lietuvius susitikus, vis iškyla pagrindinis klausimas: kada, kur išvažiuoji? [...]

Lapkričio 1 d. lietuvių mišiose dalyvavo arkivysku- pas J. Skvireckas. kažkas atbėgęs iš sovietų užimto Vil- niaus šnekėjo, kad Vilniaus burmistru paskirtas dramos aktorius Lukošius, Kauno – gydytojas Lazersonas [...]. Vilniuje jau veikianti opera ir dramos teatras. Režisie- rius Juknevičius bandęs išbėgti, pasilikęs, ir paliktas re- žisierium. [...] Spalio 29 d. įvyko lietuvių koncertas di- džiojoje koncertų salėje. Programa – šiupinys: solistės Jonuškaitė-Zaunienė ir Dambrauskaitė, baritonas J. Bū- tėnas, pianistas A. Kuprevičius, smuikininkas J. Vasy- liūnas. [...] Antroje dalyje baletas: Velbasis, Šlepelytė, Baronaitės lietuviškų šokių grupė [...]. Pabaigai pasiro- dė vėl susilipdęs A. Mikulskio choras, būsimasis Čiur- lionio ansamblis – jau čia Vienoje su 40 žmonių.

Lapkričio 4 d. gavau iš „Lietuvių draugo“ pono Schei- po [Šaipto] leidimą važiuoti traukiniu į Insbruką ir Bugen- zą – apie 380 km nuo Vienos į vakarus. [...] Vis daugiau lietuvių traukiasi iš Vienos; vieni į vakarus, kiti į šiaurę.

Lapkričio 5 d. lėktuvai daužė Vieną visą valandą. Dega. [...]

Mūsų korespondencija išaugo. Dar gavom laiške- lių iš prof. J. Puzino (iš Greifsvaldo), K. Damijonaičio (iš Insbruko). [...] Berlyne mirė aušrininkas dr. Jonas Šliūpas. [...]

INSBRUKE 1944/45 ŽIEMA

Lapkričio 8 d. aš jau Insbruke. Atvažiavau ieškoti darbo ir buto, turėdamas pono Launo rekomdacinį laišką. Traukinys perpildytas. [...] Jau kitą dieną, lap- kričio 9 d., parašiau ilgoką laišką Marijai į Vieną. Čia esminė ištrauka: *vakar ir šiandien lyja, o aš dar vis nieko nepėšiau.* [...]

Lapkričio 14 d. gavau darbą tekstilės fabrikėlyje, bet dar bus bėdų su įstaigomis dėl legalizavimo ir reikės rasti butą šeimai iš Vienos persikelti. Vis viena rašau Marijai pozityvų atviruką. [...] Lapkričio 17 d. aš jau traukinį atgal į Vieną. [...]

Lapkričio 30 d., nesulaukęs žinios iš Insbruko apie kambarį šeimai, važiuoju vienas su dauguma mūsų daik- tų. Marija ir Danutė palauks Vienoje, kol gausiu didesnį kambarį. Vienoje jau sunkiau patekti į traukinį, kamša- tis, reikia išankstinio leidimo. [...]

Iš gruodžio 1–6 d. turiu išsaugojęs keturis mano laiškus Marijai į Vieną ir šešis josios rašytus man į Insbruką. Paštas veikė tvarkingai. Iš tų laiškų matyti, kaip sudėtinga buvo vykdyti persikėlimą su dukryte ir daug bagažo. Niekas nedingo. Dirbu pagalbiniu darbininku Hanselio fabrikėlyje. [...] Mano darbas lengvas, neatsakingas: pakurstau garo katilą anglimis, atsivežęs jų karuku iš kiemo. [...] Dirbu iš viso 10 val. per dieną. [...]

Gruodžio 2 d. Marytė rašė man laišką: *Esam visai sveikos. Buvau paskaitoj nuo 14–16 val., o nuo 17–18 val. vėl negalėjau būti, nes Saulius nesutiko prižiūrėti Danutės. Šeštadienį su Vytautu trise buvom pas Biržiškas. Sugrįžus namo, užėjo kauksmai. Truko apie tris val. [...] Būk sveikas! Pasisekimo! Bučiuoju! Tavo Marytė.* Jinai mokėjo suderinti karo pavojų su pareiga šeimai ir dar susikaupti paskaitoms universitete pasiklausyti, pastudijuoti. [...]

Insbruke lietuvių daugėja: broliai Balys ir Stasys Geštautai, grafikas Rataiskis, pulkininkas ir generolas Reklaičiai, Bronys Stundžia, Petuchauskas, Zelenkevičiai (vėliau – Zeleniai). Kai kurie susieina šeštadieniais vakare „Tirol“ kavinėje. [...]

Gruodžio 5 d. Insbrukas. Grįžęs iš Vienos, per porą dienų radau didelį kambarį šeimai, tik dar negaunu leidimo iš Wohnungsamt [Butų valdybos]. Be to negalima ten apsigyventi. [...]

Gruodžio 7 d. gavau iš Marijos laišką: [...] *Šiandien gavau Tavo laišką iš Rosenheimo. Ilgai eina laiškai. Rašau per aliarmą. Esame abi kieme. [...] Dėkui Dievui, kad Danutė pavyzdingai laikosi. Gavau du „Lietuvių“ numerius, šiandien juos Tau išsiųsiu. [...] Šiandien ateis Daniliauskienė, eisiu į paskaitą. Nekantriai laikiu daugiau žinių iš Tavęs. [...]*

Gruodžio 11 d. lemtinga, gera: gavau leidimą atsikelti šeimą. Turiu susiradęs didelį kambarį Haydn Platz 1, IV aukšte [...].

Gruodžio 15 ir 16 d. man esant Vienoje su šeima, Insbruką bombardavo. [...] O mums nėra kitos išeities: reikia važiuoti Insbrukan. Mūsų kelionė iš Vienos užtruko net 30 valandų vietoj 11-kos pagal tvarkaraštį. [...]

Mūsų buto šeimininkai – seni austrovengrų aristokratai. Turtingi, nešykštūs, leidžia mums naudotis jų inventorium. [...] Čia IV namo aukštas reiškia penktąjį, nes parteris neskaičiuojamas. Nelengva bus laiptuoti laiptais su vaikeliu, ryšuliais, vežimėliu. Pavyko gauti 400 rudųjų anglių briketų krosniai – turėtų užtekti žiemai. [...]

Gruodžio 27 d. Berg Iselio [Berg Izel] slėptuvėje („katakombose“). Praėjo trys Kalėdų dienos, kurių – stebėtina – niekas nesutrumpino, neatidėjo kitam sekmadieniui. Kūčių sekmadienį visi trys paiškylavom į kalnus. [...] Buvo saulėta, –5 C°. Dešimtys žmonių drybsojo kėdėse. Danutė pirmą kartą smagiai lakstė po sniegą, o Ma-

rytė pirmą kartą apsilankė kalnuose. Tą dieną nebuvo oro pavojaus aliarmo. Kūčias valgėme trise, pabėgėlių sąlygomis turėjom visko. Kalėdoms su kortelėm krautuvėse buvo obuolių ir vyno. Eglutę išsipjoviau Hungelburgo miške, o žvakučių buvau gavęs iš ponios Reiner trobelės Tuksalo [Tuxal] kalne. Bet linksma nebuvo. Vietoj artimųjų Lietuvoje į mus žiūrėjo jų fotografijos. Neturėjom iš jų žinių jau pusę metų. [...] Kalėdų dieną vėl pakilom į kalnus. Ten mus užklupo aliarmas. Bombardavo Kalėdų dieną ne kokie barbarai, o krikščioniškųjų Vakarų lėktuvai. [...] Kalėdų vakarą mus aplankė kaimynai Stasys ir Balys Geštautai, jų sesuo Vanda su vyru Vytautu, studentas Vesčiūnas, Jūratė Skučaitė. [...]

Gruodžio 31 d. Kelios dešimtys lietuvių mūsų mieste tebėra nesusiorganizavę. Sudaužius viešbutį Naterze [Natterse], už 5 km, nukentėjo apie 20 lietuvių. Jų dalis gyvena laikinoje prieglaudoje universiteto rūmuose. Ten duoda pietus be kortelių visokiems subombarduotiems. Pasinaudoja lietuvių jaunimas. Vakar, šeštadienį, turėjom susieiti „Central“ kavinėje, nes senoji susitikimų vieta „Paul“ subombarduota. Atėjo tik apie 10 žmonių. [...]

Insbruko universitete studijuoja apie 15 lietuvių. Marytė ketina pasinaudoti čia esančiu profesorium Franzu [Francu]. Ji pati verčia į vokiečių kalbą savo Vilniuje parašytą lietuvišką disertaciją. O man gal pavyks sumegzti ryšį su prof. Helbocku [Helboku], kuris pirmasis buvo paskel-

bęs vokiečių liaudies statybos stogų formų kartogramą 1929 m. Praėjo dvi ramios dienos be aliarmų.

Sunkūs, pavojingi metai užbaigti gana laimingai. Kas bus kitamet? Ar grįšim Lietuvon? To linkim vieni kitiems Naujųjų metų sveikinimuose.

1945 METAI

[...] 1945 sausio 14 d., sekmadienį, turėjom svečių: vilnietį studentą Budzeiką, kaimyną Stundžią, Paškevičius. Sumanėm realizuoti mudviejų su Marija pasiūlymą: suruošti Vasario 16-tos minėjimą Insbruke. Vakar, sausio 17 d., mane „išrinko“, tikriau, prikalbėjo būti rengėjų komisijos pirmininku. [...] Kartu su keliais studentais suplanavom programą. [...]

Sausio 18 d. man 27 metai. Vaišinamės pudingu, apelsinų žievelių marmeladu, karštu vermutu su biskvitaits... Spėliojam, kad jau nebeilgai „taip gerai gyvensim“, į Lietuvą nebegrįšim tiesiai traukiniu, kaip iš jos išvažiavom. [...]

Nukeliavau elektriniu traukinėliu į Naterzo miestelį ir iš ten per valandą nuėjau į kalnų kaimą Noi Gocensą [Neu Gotzens] pas profesorių A. Helbocką. Sudominau jį savąja disertacijos medžiaga, o jis žadėjo pagelbėti man su literatūra ir patalpa universitete. Ten pat aplankiau ir archeologą prof. Franžą [Frančą] Marijos reikalui. [...]

Sausio 23 d. Marijai 24 metai. Pažymime gera nuotaika, pagerintu maistu. [...]

Sausio 30 d. [...] Pagaliau gavau leidimą Vasario 16 minėjimui iš policijos [...]. Pasirengimas minėjimui suvienijo daugiau žmonių. Kalvaitis su Zeleniu ruošia vyrų choriuką, o Rataiskienė – tautinių šokių grupę. Marcinkienė su Miknium – pobūvį su vakariene. Jau anksčiau buvo sutarta su Marija dėl jos paskaitos „Lietuvių tautos kilmė ir kelias į nepriklausomybę“. [...]

Vakar, vasario 18 d., sekmadienį, į Vasario 16 minėjimą susirinko apie 150 žmonių, daugiausia jaunimo. Minėjimas užtruko apie dvi valandas be pertraukos. Pasakiau trumpą prakalbą, sugiedojom Lietuvos himną ir giesmę „Marija, Marija“. Žuvusiems už nepriklausomybę buvo padeklamuota B. Brazdžionio „Mažoji motina“. Latvių pirmininkas advokatas Dzelsitis kalbėjo apie 15 minučių: į tėvynę grįšim, Europoj vėl grįš jėgų pusiausvyra. Marijos paskaita užtruko 25 minutes, bet dėmesio neprarado. Tada – tautiniai šokiai, fleita, kelių merginų deklamacijos, akompanuojant Kalvaičiui. Stasys Geštautas pasmuikavo S. Šimkaus „Plaukia sau laivelis“ ir „Kur bakūžė“ vėl akompanuojant Kalvaičiui. Vytautas Zelenis baritonu padainavo Šimkaus „Kas ant žirgelio“, dar pasirodė vyrų chorelis ir keli vaikų numeriai. Visiems po truputį. Pabaigoje perskaičiau šiam susirinkimui prisiminti raštą, mano parašytą, V. Rato-

Rataiskio meniškai išrašytą. Pasirašė 115 asmenų. Buvo atsargių svečių, nenorėjusių savęs įamžinti tokiame sąrašė. [...] Po pertraukos pradėjau steigiamąjį susirinkimą mūsų sąjungos [Lietuvių] skyriui įsteigti. Nei šis, nei tas: man reiks būti pirmininku, o dar prieš savaitę raginau pažįstamus rinkti Kalvaitį. [...]

Kovo 1 d. Amerikiečiai smarkiai muša japonus, išsikėlė Filipinuose, Vakarų sąjungininkai artėja prie Kelno [Köln]. Mums kasdien tenka bėgti iš miesto į mišką ar kalnus, kad išvengtume rūslių slėptuvių. Oro pavojai užtrunka iki 4–5 valandų. [...] Gøbelsas [Gébelsas] ramina laikraščiuose, kad vokiečiai ištersią ir pagaliau laimėsia. Šaukia 10 metų vaikus į Hitler-Jugend tarnybą. [...]

Kovo 30 d. šiandien Insbrukan atvyko arkivyskupas Juozas Skvireckas. [...] Kalbėjomės gerą valandą lyg būtume geri pažįstami. [...] Ar pateisinama, kad bėgam iš Lietuvos? Arkivyskupas nepagiria, bet ir nesmerkia. Supranta, kad daugelis buvo staiga užklupti ir nebuvę laiko apsvarstyti. [...]

Balandžio 4 d. Velykos. Pasivaišinom „namie“ su Vytautu ir Br. Stundžia. Marytė iškepė pyragą, turėjom kiaušinių, po ketvirtį kg mėsos ir dar vyno butelį. [...]

Bal. 8 d. [...] Užvakar atvažiavo iš Vienos, kur jau kautynės, broliai profesoriai Vaclovas ir Viktoras Biržiškos. [...] Priėmėm abu senukus nakvynei savo bute. Jiedu keliavo iš Vienos net tris paras. Pavaišinom svečius

kukurūzų koše ir arbata. Profesoriai gerokai sunykę, apiplyšę. Vaclovas vežiojasi savo rankraščius, dar vis tikisi tęsti savo pradėtus bibliografinius darbus. Netrukus su-
radom juodviem kambarį viešbutyje. [...] Grįžtu [...] prie pokalbio su profesorium Vaclovu Biržiška. [...] Jis ir sako: „Nusibodo, nusibodo viskas.“ „Ar nesigailit išvažiavęs iš Lietuvos?“ „Gailiuos, tikrai gailiuos“, – atsakė be užuolankų. Pavargęs, apie 15 kg svorio nustojęs, dar ne toks jau senas, neseniai sulaukęs 60 metų. „Man jie nieko nedarytų: buvau Akademijos narys – Ambrazevičius (vokiečiai) išmetė, buvau Humanitarinių mokslų fakulteto profesorius – išmetė, buvau Teisių fakulteto dekanas – išmetė, buvau Vilniaus universiteto bibliotekos direktorius – iš visur išmetė. Paliko Kauno universiteto bibliotekos direktorium ir Filosofijos fakulteto profesorium – ir tai katalikų priežiūroje! Net likviduoti mane norėjo“, – skundėsi profesorius. [...] Jis bėgęs, kad nesiskirtų su savo broliais, ypač su Mykolu, kuriam reikėjo bėgti. [...] Jis vežiojasi įpusėtą rankraštį ir medžiagą veikalui „Senųjų lietuvių rašytojų biografijos ir bibliografijos (iki spaudos draudimo)“. „Nors esu senas, bet energijos turiu“, – šnekėjo. [...]

Bal. 11 d. Nutariau pavažiuoti traukiniais į Lindau-Überlingen-Wangen apylinkes paieškoti saugesnės vietelės šeimai. Kad ir nebloga buvo mums gražiame Tirolyje, pats laikas bėgti iš ten. Vakar 10 val. vakaro išsigan-

dom. Per aliarmą ore pakibo žiburiai ir trenkė kelios bombų salvės iš lėktuvų. Vos suskubom nusileisti į rūsį per penkis aukštus laiptais su Danute ant rankų, ir užgeso elektra. Tad ir dabar man neramu keliauti: ar rasiu šeimą sveiką, sugrįžęs po kelių dienų? Mano artimiausias kelionės tikslas – Markdorfo miestukas, 35 km nuo Lindau į vakarus. Pabėgėlių ir čia jau daug. [...]

Bal. 12 d. Vakar vėlai vakare atvažiavau į nežinomą Markdorfo geležinkelio stotelę. Nejauku. Nakvojau laukiamajame. Iš ryto nieko konkrečiau: apylinkėse kambariai užimti vokiečių pabėgėlių. Einu dar 9 km į tokį Urnau kaimą, vėl pas vietinį kunigą. Čia jau geriau, jei nerasčiau kitur. Gausiu kambarį jo klebonijoje. [...] Belieka skubiai grįžti į Insbruką šeimos parsivežti.

Aplinkui tvarka, ramybė. Sodybos mūrinės. Žmonės sodina bulves, tręšia laukus, purena daržus. Matyti traktoriai, puikūs galvijai. Turbūt pakaks ir maisto. Artimiausioji traukinio stotelė už septynių kilometrų, Oberfairingenas [Oberfeuringen].

Bal. 15 d., sekmadienį, sudie, nepamirštas Insbruke, priglaudęs mus keturis mėnesius! [...] Į Oberfairingena atvažiavom vėlų pirmadienį. Šiek tiek užlaikėm traukinį, kol iškrovėm savo mantą iš keleivinio ir bagažinio vagono. Jokios pagalbos: Marytei dukrelė ant rankų, tai turėjau gerokai pasitampyti. Nakvojom stoties laukiamajame ant suolų. [...]

VOKIETIJOJE, URNAU KAIME 1945 VASARĄ

Balandžio 17 d., antradienį, atžygiavom pėsti į Urnau kleboniją. Tokia data pasidarė mums lemtinga: rugsėjo 17 d. atvykom į Vieną, gruodžio 17 d. – į Insbruką.

Kunigas priėmė mus gana draugiškai, bet nebūtinai nuoširdžiai. [...] Jis išklausinėjo mane, dėl ko mes pasirinkom kaip tik jo kaimą? Negi patikėtų atsitiktinumu, kaip iš tikrųjų buvo. Parodžiau jam kažkokį vokišką pažymėjimą iš Kauno vokiečių generalinio komisaro dėl mano darbų universitete ar su žodynu [...], ir senelis nusiramino. [...] Davė gerą kambarį antrame aukšte su durimis į laiptinę ir laukan. Po poros dienų gerasis kunigėlis prasitarė, kad galėtume čia likti. [...] O mums čia iš karto patiko. Valgom geriau už dažno ūkininko samdinius. Gaunam pirkti kiaušinių, pieno, obuolių – be kortelių ir nebrangiai, už pfenigus. [...]

Bal. 20–29 d. Urnau kaimas yra Švabijos rytiniame kyšuly, dar vis Badeno provincijoje. Pakelėse yra kryžių, kaip ir katalikiškame Tirolyje. [...] Vieškeliai asfaltuoti arba grįsti suslėgta skalda – geri dviračiams. [...] Laukus įdirba jaučiais ir karvėmis. Arkliai mobilizuoti karui, vyrų maža. [...] Klebonijos šeimininkė slepia maisto atsargas. Mudu su Marija neslepiam savo atsargėlių, viską laikom savame kambary. [...]

Aš paskaldau malkų klebonijai, ir už tai gaunam gatus pietus, atnešamus mums į kambarį. Gavom ir lovos baldinius. Danutei yra vietos palakstyti kieme ir sode. [...]

Bal. 23 d. – Jurginės. Pavaišinom mūsų šeimininką kunigą lietuvišku avietiniu vynu (ir kaip mes išsaugojom tą buteliuką iš Antelkių!). [...] Išsikalbėjom apie Lietuvą. Per savaitę buvom įsigiję tiek pasitikėjimo, kad šeimininkai aiškiai pasiūlė pagyventi čia, kol reikės, ir naudotis viskuo.

Bal. 30 d. Pirmoji naktis prancūzų okupacijos praejo ramiai. [...]

Gegužės 12 d. Karšta kaip vasarą. [...] Danutė mielai bėgiotų su vienom kelnikėm be suknutės, bet mūsų šeimininkas kunigas neleidžia. Sako, tada viso kaimo vaikai bėgiotų pusnuogiai – nepadoru. Gražios apylinkės: aplinkui kalvos, miškai, o horizonte matyti Alpių snieguotos viršūnės. Visur švaru. [...]

Geg. 16 d. nulėkiau dviračiu į Ravensburgą, 15 km. Apie 30 000 gyventojų, karinės valdžios centras. [...] Repatriaciniam biure sėdi A. Staneika su dviem raštininkais. [...] Įsirašiau su šeima į visus sąrašus. [...] Dauguma užsirašo Amerikon. [...]

Gegužės 20 d. [...] Prancūzų okupuotoje zonoje uždrausta važinėti dviračiais be spec. leidimo, tačiau sveimšaliai važinėja su savo tautinėm vėliavėlėm. Ir aš turiu lietuvišką trispalvę prie dviračio, važinėju dažnai. Niekas

nestabdė. [...] Lietuvių stovyklai prie Badeno pavyko perimti du vagonus tekstilės, tinkamos baltiniams. [...] Išdalijo lietuviams plačioje apylinkėje po pusę ritinio. Ir man teko 46 metrai dirbtinio šilko, juo per porą metų aprūpinom ne tik savo šeimą. Man kaip tam vilkui: „Vilkas bėga – vilkas tunka.“ Belakstydamas dviračiu tai šen, tai ten, vis ką nors laimi. [...]

Mūsų klebonijos įnamis ponas Würmeris [Viurmeris] taiso Marijos disertacijos vertimą į vokiečių kalbą. [...]

Geg. 27 d. Vėl nulėkiau į Ravensburgą. Susitikau su Adomu Varnu ir jo žmona. [...] Ravensburge veikia Lietuvių komitetas, parašęs memorandumus Lietuvos reikalui 52 valstybėms.

Iš Marijos ir mano įrašų D a n u t ė s dienoraštyje:

1945 m. balandžio 17 d. atvažiavom į Urnau kaimą netoli Badeno ežero. [...] Jai dabar 1 metukai ir 10 mėnesių. [...]

Iš Marijos įrašų: *Danelė jau dabar (V. 26) kalba sakiniais – trijų keturių žodžių. [...] Pirmoji daina – „Plaukė žąselė per ežerėlį“. Danulytė labai mėgsta glamonėtis, bučiuotis. Kaip sunku tėvams matyti, kai vaikelis negali su aplinka susišnekėti.*

(VI. 15) *Mano mažyte! Koks tu neapsakomai gražus mažas sutvėrimas esi šiuo metu savo mamai! Valandų valandas mama stebi tavo pasaulėlį, grožisi savo kūdikiu gamtoje. (VI. 15) Antrąją Danutės gimimo dieną švenčiame*

vieniškai Švabijos kaime. D. savo gimimo dienai gavo naujus batelius, kuriuos po ilgų derybų pasiuvo kaimo batsiuovys iš mūsų odos už 60 cigarečių. Nuo savo pirmosios draugės vokiekaitės Hedi [...] gavo didelę puokštę gėlių, porą gražių prijuostėlių, o tėveliai ta proga iš Hedi mamytės gavo sūrį ir penkis kiaušinius. Savo viešnią Danutė labai gražiai vaišino: saldinius, uogas, žaisliukus davė be jokio pavydo. Šiaip D. savo žaislų kitiems vaikams beveik neleidžia paimti, o kitų paima ir nenori gražinti. Jei kas iš jos atima – baisi nelaimė, ašaros. Savo raudonais veidukais ir tvirtom kojytėm D. stebino silpnų vokiečių mamytes.

(VII. 4 iš mano įrašų). Šiandien mama išvažiavo dviem dienom, ir mudu su Danele pirmą kartą likom vieni be mamutės. D. supranta, kad „mamutė išvažiavo di di į didelį miestą ir atveš mėsytes, saldainiukų, makaronų“. Vakare miegodama kartojo: „Ateik, mamute.“ [...]

* * *

Liepos 8 d. Lygiai prieš metus palikom savo namus Kaune. Lyg kad vakar, o tie metai buvo tiršti, kupini nuotykių, kartais ir pavojingi. Jaunystė daug ką pakelia. Ir vis dar negalim susirašinėti su likusiais Lietuvoje. [...] Marytė atsimena daugiau lietuviškų dainų už mane. Vakaris paniūniuojam savo kambary. Paskesnių posmų žodžius randam dainų rinkinelyje. Liepos 10-tą Marytė parvežė naujienų iš Ravensburgo. Ten jau atsiradę atbėgė-

liai Stripiniai, Stundžia. Uždaromi į stovyklą, verčiami sunkiai dirbti. [...]

Liepos 22 d., sekmadienį, paminėjom Marytės vardadienį su svečiais Didžiuliais. Žiūrinėjom jos ir mano lituanistinę mokslinę medžiagą, Lietuvos pašto ženklų rinkinį. Visi kartu surašėm 120 lietuviškų patarlių bei priedodžių ir 15 mįslių. Valgėm jau vasarinius obuolius (po 20 pf. už kg), gavom ir šviežių bulvių prieš dvi savaites. [...]

Liepos 29 d. Žiūrinėjau trupinius, atsivežtus iš Lietuvos. Pirmą kartą perskaičiau Marytės tėvo biografiją jos išsaugotame 1936 m. „Vilniaus žodžio“ laikraštyje. Būta didelio humanisto, veiklaus visuomenininko. [...] Alseikos slapyvardis prieš Didįjį karą buvo Žemaitis-Kukutis. Taip pravardžiuodavo mane vaiką Pesliuose. Marytė paveldėjo iš savo tėvo jo pasaulėžiūrą, pareikštą straipsnyje „Vilniaus šviesos“ laikraštyje, kurį redagavo pats autorius dr. D. Alseika: *Ne atskirų žmonių fantastinės teorijos, o tik grynas mokslas ir kultūringų žmonių nustatytos tiesos, teisybės ir etikos dėsniai turi šviesti žmonijos pažangos kelią.*

Liepos 30 d. Marytė grįžo iš Tiubingeno, pasidarė šviesiau mudviem su Danute. Tame Viurtembergo [Württemberg] lietuvių atstovų suvažiavime kalbėjo konsulas Trimakas ir advokatas Požėla: abu vylėsi, kad bolševikai turėsį pasitraukti iš Lietuvos. Dr. J. Pajaujis ne toks optimistas. Buvo koncertas. [...]

Rugpjūčio 6 d. – vėl Ravensburge. Kur emigruosim? Abisinija [Etiopija] ir Meksika įsileidžia, bet kas ten norėtų. Kanada priimsianti tik jaunus žmones ūkio darbams ir miškų kirsti, Prancūzija – tik tenai studijavusius. [...]

Rugp. 7 d. į Ravensburgą atvažiavo inžinierius Ant. Juozapavičius iš didelės kelionės iki Viurcburgo [Würzburg]. Atvežė Z. Ivinskio laišką: prašo Marijos atsiųsti archeologinių faktų Lietuvos sienų komisijai, o iš manęs nori žinių apie „lietuvišką namą“ Rytprūsiuose. [...]

Rugp. 26 d. Atrodo, kad po trijų dienų galėsim keliauti į Tiubingoną sunkvežimiu su visais daiktais. Nega vom leidimo iš Uberlingeno [Überlingen], tai teks važiuoti slapta naktį ir mokėti spekuliatyviai 300 RM. Įgriso mums čia. Pamaldose tenka išklūpėti iki dviejų valandų, nors mes kartais jų išvengiam. Kun. Plankis vadina tokią švabų krikščionybę stabmeldyste. [...]

Ravensburge, „visuomeniniame lietuvių universite“ , Marytė kalbėjo porą kartų Lietuvos proistorės temomis. Mūsų kaime plėšikavo rusai. „Mūsų“ vokiečių generalas prisišaukė prancūzus sargybinius, nuginklavo plėšikus ir nuvarė į Markdorfą. Du sušaudė.

Gerasis klebonas kunigas Schnieder [Šnyderis], atsi-sveikindamas su mumis, įdavė man gerą, nuoširdžią rekomendaciją.

Rugp. 30 d. vakare palikom Urnau kaimą, pagaliau sulaukė pataisyto sunkvežimio iš Markdorfo. Tiubinge-

ną pasiekėm 2 val. ryto po šešių valandų kelionės lynojant. Vežėmės 10 dėžių obuolių po 10 kg. Tai Marytė juos „sumedžiojo“. Ir dar porą dėžių daržovių, šiek tiek malkų, apie centnerį miltų iš Urnau malūnininko ir uogienės dėžę. Šoferiui sumokėjom minėtuosius pinigus ir pusę litro degtinės, tabokos pakelį. Išsikrovėm lynojant Antano Nasvyčio kieme. Nors jų šeimininkė bambėjo, rytą sugrūdome savo mantą į Nasvyčio kambarius. Tuo pat pasileidau ieškoti kambario mums. Jau ketvirtą kartą po Lietuvos. [...]

TIUBINGENE NUO 1945 RUDENS

Rugsėjo 6 d. apsigyvenom „savam bute“ – gavom didelį 4 x 6 geroje Garten gatvėje [Garten Strasse] Nr. 26, pirmame aukšte. Yra ir sodelis – kiemas už namo. Čia pat Nekaro [Neckar] upė, o ir miesto centras arti. Davė vietos rūsyje, o kambario krosnelė tinka ir virti. [...]

Rugsėjo 8 d. [...] Prancūzų repatriacijos biuras mus įregistravo, maistą gaunam, bet vokiečių administracija delsia, neregistruoja nei policija, nei Butų valdyba. Už 6 kg obuolių gavom pasiskolinti Danutei lovelę su patalyne. Rugs. 11 d. per konsulą Trimaką gaunam principinę sutikimą iš prancūzų spausdinti Marijos disertaciją. Aš būsiu leidėjas. Galvojam apie 200 psl. knygą su 100

ilustracijų, 1000 egz. Reikės apie 3000 RM – rinksim prenumeratas. [...]

Rugs. 17 d. pradėjau darbuotis Etnografijos instituto bibliotekoje. Marytei pasisekė gauti gerą kalbos tvarkytoją disertacijai: religijų istoriką Huthą [Hata]. Archeologijos prof. Grossleris [Grosleris] jau sukalbamesnis, sutiko priimti Marijos disertaciją, tik reikalauja, kad jiniai išklaustyti bent vieną semestrą. Viskas nusitęs į pavasario semestrą. Staiga įsiveržė Vytautas – iš Austrijos. [...] Atvežė laiškų iš Aldonos. [...] Ji nori greičiau pas mus. [...]

Rugs. 28 d. [...] Užvakar susitariau su spaustuve ir atidaviau dalį Marytės rankraščio rinkti. Nelaukiam formalus disertacijos apgynimo. Kaštuos po 200 RM už 16 psl. lanką, plius papildomos išlaidos. [...] Taip pat užvakar buvo atvažiavę prof. Ivinskis, Sidzikauskas, Karvelis, dailininkas Jonynas apsidairyti. [...] Su Ivinskiu pasikalbėjom iki 2 val. paryčių. Ragino skubėti baigti mudviejų disertacijas, nes vėl gali prisieiti nutraukti darbą. [...] Prof. Zenonas [Ivinskis] nori likti Europoje, patyrinti Vatikano archyvus (taip ir padarė). [...]

Rugs. 30 d., sekmadienį, viešu aktu su publika atidarėm „liaudies universitetą“. Iškėliau reikalą lavintis, kad nenusmuktume į pilkos minios lygį, pasinėrę kasdieniuose rūpesčiuose. Turim 13 pasižadėjusių lektorių: Marija, Alf. Čipkus (Nyka-Niliūnas), chemikas Liudas Ciplijauskas, mokytojas Kavaliūnas, germanistas V. Kazokas,

S. Santvaras, advokatas J. Šlepetys, gydytojas Trečiokas. [...] Spalio 4 d. bus Marijos paskaita „Lietuvių tautos kilmė“.

Spalio 2 d. Gavom sau antrą kambarį – bus kabinetas su rašomuoju stalu ir kartu svečių kambarys. Bandėm vesti Danutę į vokišką vaikų darželį. Kol mama čia pat – gerai, pažaidžia, bet jai išėjus verkia, nesusikalba, nesu-pranta vyresnių vaikų žaidimų. Tačiau parodė ir savo nuovokos. Spalio 3 d. mus aplankė prof. Juozas Ambrazevičius-Brazaitis. VLIK-as* galėsias veikti nesiafišuodamas. [...] Pasiiekta susitarimo tarp visų lietuviškų partijų. [...]

Spalio 5 d. rašo mudviem prof. Ivinskis iš Viurcburgo. Dėkoja už jam nupirktus ir pasiūstus Lietuvos žemėlapius. Prašo rasti jam nešaltą kambarį pas vokiečius – nori atsikelti į Tiubingeną, arčiau VLIK-o. (Marytė rado kambarį mūsų Garten gatvėje). Kitą dieną jau atvažiavo prof. Ambrazevičius-Brazaitis su žmona ir dukrele. Laiकिनai apsigyveno „mūsų“ name. [...] Suorganizavau prenumeratų rinkimus.

Marytės knygai: išspausdinau spaustuvėje reklami-nius lapelius ir kvitų knyguotes, susirandam įgaliotinių tolimesnėse lietuvių „kolonijose“. [...]

* VLIK-as – Vyriausiasis Lietuvos išlaisvinimo komitetas. 1943 m. susikūrė Kaune, vėliau savo veiklą atgaivino 1945 m. Vokietijoje, o 1956 m. persikėlė į JAV.

Niurtingenas (Nürtingen), prie Tiubingeno, Švabija. Pas Pakuckus, iš dešinės: p. Salienė, prof. dr. Antanas Salys, prof. dr. Zenonas Ivinskis, dr. Marija Gimbutienė (su dukrele Danute), inž. Jurgis Gimbutas, dr. Č. Pakuckas (stovi), p. Pakuckienė.

Spalio 13 d. „Lietuviškasis Tiubingenas“ pagyvėjo. Baigia atsikraustyti „viurcбургiečiai“. Atvyko M. Avietėnaitė, adv. R. Skipitis, Juozas Paknys. Svečiuojasi Lietuvių sąjungos pirmininkas dr. agronomas Jurgis Krikščiūnas, rašytojas Zobarskas, Dalia Kubertavičiūtė. Prof. Salys paviešės pas mus, kol gaus sau butą. Marytei patinka pagloboti savo išskirtinius profesorius. Salys paskirtas dėstyti bal-tistiką Tiubingeno universitete. [...]

Spalio 14 d. prof. Brazaitis grįžęs iš Baden Badeno (prancūzų okupuotos zonos vyriausiasis štabas) kalbėjo, kad būsią suvaržymų svetimšaliams studentams (kad

jų mažiau būtų – pirmenybė vokiečiams), kad prancūzų zonoje nebūsią leidžiamas lietuviškas laikraštis, nes prancūzai neturį žmonių turiniui tikrinti.

Spalio 15 d. „Informacijos“ (rotatorinis biuletėnis Tiubingene) Nr. 7/8 daug rašo apie lietuvių liaudies universitetą. [...] Pranešama: knygu leidykla „Alka“ leidžia M. Alseikaitės-Gimbutienės disertaciją „Laidosena Lietuvoje priešistoriniais laikais“. [...] Mano pavardė taktiškai nutylėta, nes „leidykla“ pradeda darbą su leidėjo žmonos knyga...

Spalio 16 d. [...] Antrą kartą žiūrėjom kino filmą apie rentgenologų* pasiaukojimą žmonijai. Verčia susimąstyti, kas svarbu gyvenime, kas nesvarbu. [...] Marytė išvažiavo į Ravensburgą ir Urnau kaimą obuolių, produktų, malkų. Pulkininkas Šlepetys paėmė ją automobiliu. [...]

Pagal lietuviškai vokišką paprotį susitinkam pasivaikščioti su pažįstamais. Šį kartą su Baltrušaičiais, A. Nasvyčiu, Santvarais, svečiu Nerium Šimkum. Trys vyrai iš penkių rūko ir lauke, o moterys ne. [...]

Spalio 25 d. [...] Mes siunčiam į visus žinomus lietuvių telkinius paketus su Marytės knygos reklamomis ir kvitų knygelėmis prenumeratoriams. Iki šiol tegavom 20 prenumeratų čia, Ravensburge.

* Marijos Gimbutienės tėvas Danielius Alseika dirbo gydytoju rentgenologu; jo mirties priežastimi 1936 m. tapo gauta per didelė dozė rentgeno spindulių.

Bronys Raila rašo mums iš Paryžiaus, kad vertėtų gyventi Prancūzijoje, nepaisant butų trūkumo. [...] Sakosi turįs daug energijos kūrybiniam darbui, o iš ko gyvena – nerašo.

Lapkričio 7 d. [...] Prancūzų karinė valdžia pagaliau patvirtino leidimą spausdinti Marijos disertaciją. [...]

Mus apvaginėja prancūzų kariai, duodami mažiau maisto negu skirta. Pabėgėlių valgykloje vokiečių virėjos nešasi puodus ir krepšius saviesiems – irgi mūsų sąskaita. [...] Kitas rūpestis – malkos kurui. Paskirta mums išsikirsti miške 6–8 km po du kubus šėimai. Susiradau kirtėją, iškirto po 10 RM + 10 cigarečių + sumuštinis už vieną kub. metrą. [...]

Lapkr. 14 d. Dirbam, bet kiek nervų reikia susidaryti minimalioms sąlygoms! Per dienas prasistumdom mieste ar kaime: ieškome malkų, bulvių, taisome drabužius, gaminame klišės knygai. Vakaraus išvargę sėdim iki vidurnakčio prie knygu ar prie rašomosios mašinėlės. Mažai pramogu ar bendravimo su draugais. Ir jie užimti savais rūpesčiais. [...]

Lapkr. 18 d. [...] Prof. Grossleris leido Marijai spausdinti disertaciją, nebelaukiant jos oficialaus apgynimo. Klišės iliustracijoms jau turiu. [...]

Lapkr. 22 d. [...] Tiubingeno universitetas turi 150 lietuvių studentų. Jų atstovybė rengia pobūvį „Initium semestri“ [„Semestro pradžia“]. [...] Tad gavau kvietimą: *Gerb. p-nui dipl. inž. Gimbutui su ponia.*

Iš kairės: Neris Šimkus, Marija Gimbutienė su dukrele Danute, Algis Šimkus, Jurgis Gimbutas. Tiubingenas, 1946 m.

Lapkr. 25 d. visą naktį praleidom lietuviškam studentų „Initium“ pobūvyje. Mudu su Marija patekom prie profesorių stalo: Galvanausko, Ivinskio, Kudoko, Pajaujo, Paplusko, Skardžiaus. Dar ir pašokom – po kelerių metų prtraukos. Studentų programoje – humoras. [...]

Gruodžio 2 d. [...] Dabar madinga spekuliacija – ir pats žodis, ir užsiėmimas. Pardavinėjam ne tik veltui gautus rūkalus, bet ir pigiau nupirktus daiktus pelnui. Inž. Aukštuolis, buvęs pašto viršininkas Klaipėdoje, nešiojasi portfelyje kosmetikos ir pastebėjęs, kad Marija nedažanti lūpų, pasiūlė jai ir dažų, ir pudros. [...] Čia pat Garteno gatvėje gyvena Z. Ivinskis ir V. Alseika. Jiedu šąla, netu-

Pfulingenas (netoli Tiubingeno). Malkų ruoša lietuvių stovykloje. Iš dešinės: Marija Gimbutienė, Stasys Santvaras.

rėdami malkų. Ivinskis įdomiai skiria mokslą nuo kartotekavimo. O pastarojo esą daug kultūros istorijos moksloose. Kritikuoja Marijos disertaciją, nes esą per plačiai užsimota, dėl to daug kas tik paviršutiniškai tepaliesta. Geriau pjūvis per siauresnę temą. [...] Mudu su Marija, pasirinkę temas iš kultūros istorijos, tikimės pasitarnauti savo nelaimingai tautai, priminti jos vardą už Lietuvos ribų. Dėl to svarbu išspausdinti disertacijas vokiečių kalba, o ne tik atlikti doktorizavimosi formalumus.

Gruodžio 23 d. [...] Kūčios – apsiratom esą svetur. Per Kalėdas aplankėm Jakučius. [...] Aplankėm ten pat Pfulingeno [Pfullingen] VLIK-yneje Brazaičius. VLIK-

as jau suskubo pasidaryti nepopuliarus pabėgėlių masėje: lyg koks aukštesnis luomas, privilegijuotas gerais butais, nesimaišo tarp „mirtingųjų“.

1946 METAI – DAR VIS TIUBINGENE

Sausio 3 d. „Mūsų kelias“ (JAV) zonoje gruodžio 15 d. įdėjo prof. Kazio Pakšto laišką iš Amerikos „Lietuvių kolonizacijos reikalu“. Ragina mus būti pionieriais, nebijoti labai šilto ir labai šalto klimato, kur dar yra laisvos žemės. [...]

Sausio 7 d. paaiškėjo man ankstesnis netikėtas kun. Ylos draugiškas dėmesys man: juodu su Ivinskiu kalbino mane religiniu reikalu. Nenorėdamas atstumti jūdvių misionieriškų pastangų, draugiškai pasisakiau esąs greičiau panteistas, tik jau ne materialistas. Dievas man – ne suasmenintas, o abstraktus: tiesa, gėris, grožis. Į mano klausimą, dėl ko daug išorinės formos bažnyčios apeigoje, kun. Yla atsargiai aiškino, kad religija esanti ne vien dvasiška, bet ir žmogiška, tai reikėjo ją konkretizuoti. Svarbiausia juodviem, kas bus su mūsų dukrele? Auklėjant reikės jai aiškinti visokį priežastingumą ir blogio bei gėrio sankcionavimą. Reikės filosofinio pagrindo, o ar vaikas supras abstrakčiai be formos? Tad reikės angeliukų, Dievo terminų. Katalikiškas formas – žegnojimąsi, pote-

rius – teks atidėti vėlesniam laikui, kada vaikas galės apsigalvoti.

Tie du eruditai, prof. Ivinskis ir kun. Stasys Yla, kalbino mane jungtis į Lietuvių frontą – katalikų intelektualų atskalą nuo Krikščionių demokratų partijos. [...] O aš noriu likti nepriklausomas individas – toks ir likau. [...]

Sausio 9 d. prof. Šimoliūnas atsiuntė Marijai 307 RM prenumeratų jos būsimajai knygai – vien tik iš Kemp-teno. [...]

Sausio 21 d. Mūsų kambariuose Tiubingene jau antrą savaitę kasdien ir kasnakt yra svečių: buvo Daniliauskai, Aldona Valiušaitė, Ant. Mažiulis, Alg. Didžiulis. Malonu, bet nepadeda susikaupti disertacijai. Danutei stinga tėvų dėmesio. [...]

Vasario 2 d. Mūsų Raudonasis Kryžius dalija Amerikos lietuvių suaukotus drabužius. [...] Dalybos mums, tai yra plačiajai publikai, vyko lyg ir slaptai, nes nepaskelbė, kur, kas ir kada dalys – tik iš lūpų į lūpas. Ir mes pakišom reikalingų drabužių sąrašą pažįstamiems Raudonojo Kryžiaus valdybos nariams. Vis vien negavau kostiumo – neužteko. [...] Marytei teko pusbačiai su 3 skylėm viršuje ir lūžusiu padu, nudėvėta vasarinė suknelė ir jos ūgiui netinkąs vasarinis paltukas. Man teko marškiniai su padilusia apykakle ir daugiau nieko. [...]

Balandžio 5 d. [...] Išspausdinta Marijos disertacija. [...] Jos įrašas man balandžio 7 d. data: *Brangiam Jur-*

giui, mano darbų ir vargų ištikimiausiam draugui, skiriu šią mano ir mūsų abiejų knygėlę. Bendroms tremties dienoms Insbruke ir Tiubingene prisiminti – 1946. IV. 7. Marytė.

Išsiuntinėjom lietuvių spaudai ir pasaulio bibliotekoms. Bene pirmoji lietuviška recenzija pasirodė birželio 1 d. „Žiburių“ laikraštyje Augsburgėje. Pasirašė A. S. (istorikas dr. Adolfas Šapoka). Pažymėjo jis: dėl *etninio pasiskirstymo schemos [...] normaliose mokslinio darbo sąlygose jau galėtų kilti ginčų*. Doktorato egzaminus Marija išlaikė kovo mėnesio gale ir gavo filosofijos dr. laipsnį. Balandžio mėnesį surengėm pobūvį savo butuke ir kieme Marijos doktoratui atšvęsti. Fotografavomės visa grupė. Svečiai: J. Girnius, Z. Ivinskis, A. ir S. Saliai, A. Mažiulis, dr. A. Trimakas, D. Kaupienė, J. Valiulis (Karolis Drunga), E. Račiūnaitė, Vl. Brazaitienė.

Danutei tasai pobūvis pas mus buvo pirmas kartas su tiek daug svečių, ir dar kartu fotografuotis. Jinai auga puikiai. Kalba lietuviškai, supranta ir vokiškai. [...]

Balandžio pradžioje nuvažiavau į Hamburgą. Baltic University [Baltijos universitetas] sutinka priimti mane lektorium į Architektūros fakultetą. [...]

Birželio 28 d. [...] Šįvakar buvo puikus Vincės Jonuškaitės dainų rečitalis. Neseniai turėjom S. Liepo, S. Sodeikos iš Vysbadeno [Viesbaden], Čiurlionio ansamblio, vadovaujamo Mikulskio, iš Detingeno koncertus. Lankom ir vokiečių publikai aukšto lygio koncertus. [...]

Archeologės Marijos Gimbutienės doktorato pabaigtuvės Tiubingene, Garten Strasse 5, 1946 m. pavasarį. Priekyje, pirmoje eilėje, iš kairės: dr. Juozas Girnius, Trimakienė, Marija Gimbutienė, Jurgis Gimbutas, Vl. Brazaitienė, A. Jakutienė. Stovi iš kairės: Vladas Jakutis, dr. A. Trimakas, dr. Zenonas Ivinskis, S. Salienė, D. Kaupienė, Saulius Matjošaitis, Jurgis Valiulis (Karolis Drunga), Antanas Mažiulis, E. Račiūnaitė, prof. Antanas Salys.

Rugpj. 15 d. Po truputį mūsų pažįstami išvažiuoja į JAV. [...] Mes neturim ryšių kvietimams gauti. Tikimės tokios pagalbos iš tų naujųjų emigrantų.

Rugšėjo 8 d. Alpėse su Maryte. Ką tik nusileidome nuo Nebelhorno viršūnės (2224) į kalnų viešbutį [...]. Platūs reginiai iš Nebelhorno! [...] Slėniai žaliuoja su raudonų stogų kaimais, upėmis. [...] Skamba karvių varpeliai. Pietuose matyti Tirolio 3 km aukščio viršūnės su amžinu sniegu. [...]

Rugpj. 18 [...] gavau Mamos VIII. 16 laišką [...]. Įsisukusi jinai į naminių verpetą. [...] *Tikrai gali būti ramus – kas kas, bet tik ne Marytė bohemišku gyvenimu gyvena.* Tik, kad jai – Marytei – baisiai norisi ir tą, ir kitą dalykėlį nusipirkti, pinigai einą kaip vanduo [...] ir Marytei gaila tų pinigų, ypač kad nekiek jų teliko jai. [...]

Rugpj. 25 d. Mudviejų [su Marija] „atostogos“ buvo smagios. Paekskursavom aplink Miuncheną, [...] aplankėm garsiąsias Zalcverko [Saltzwerk] druskos kasyklas [...]. Pakilom į Nebelhorno kalną 1932 aukštyje. [...] Marytė grįžo pas dukreles [...].

Rugsėjo mėn. tęsėm gyvenimą dviejose vietose: aš turėjau būti emigrantų stovykloje Miunchene, nes bet kada galėjo iškviesti JAV konsulatas. [...] Turėjau lovas sau ir Mamai, o netrukus ir visai šeimai dideliame kareivių kambary, kur tilpo apie 20 žmonių. Šeimos atsitvėrusios antklodėmis ar paklodėmis [...]. Bendros prausyklos, bendra valgykla. [...] Būna susirinkimų atskirai lietuviams [...]. Būtina sekti skelbimų lentą. Tą mėnesį Marytė parašė man 5 laiškus (3 anglų k.). [...]

Rugsėjo 10 d. Marytė parašė man du laiškus – lietuviškai ir angliškai. Abu svarbesni atvirumu ir naujienuomis, negu kad pastarieji buvo. *Svarbiausia, kad Lialė (Aldona) išvažiavo (su Aleksu ir Vygučiu į Kolumbiją).* [...] *Jie mus aplenkė, bet aš ne kiek nesigrauziu, kad mes čia. Kažkaip man instinktas sako, kad ten (emigracijoje) reiks labai*

pavargti. [...] Ši trečiadienį po tautos šventės minėjimo buvo pas mane užėję Paplauskai ir Mackevičiai. Tiek mes maloniai ir kultūringai šnekėjomės, kad gera širdžiai dar ir dabar. [...] Kai Tu grįši, suruošim didesnį, bet nelabai didelį žmonių skaičiumi priėmimą, tokį, kuris suteiktų malonumo. Bučiuoju Tave ir labai pasiilgau! Tavo Marytė.

Angliškame laiške Marytė cituoja dalį kanauninko M. Vaitkaus jai atsiųsto eilėraščio „Aido aidas“ (atsiliepiant į Marijos jam pasiųstą straipsnį). Ji yra gavusi daugiau jo dedikuotų eilėraščių ir rūpinasi, kad aš nebūčiau jai pavydus [...].

Rugs. 15 d. Marija praneša man, kokias filosofijos knygas skaitanti ar gausianti iš Paplausko. [...] Turi nupirkusi mudviem bilietus į teatrą [...]. Norėtų lankyti visus naujus pastatymus.

Spalio 13 d. Marytė rašė iš Pfulingeno [...]: *Tik ką gavau Tavo laišką, rašytą spalio 11. Toks malonus ir ilgas, ir kaip man gera, kai nėra priekaištų ar būgštavimų dėl pinigų. Šiomis dienomis toks gražus oras ir nuotaika drauge gera. Živilytė beveik sveika. [...] Parašiusi 35 lapų studiją apie kryžius – koplytstulpius. Dr. A. Paplauskas yra pasakęs, kad šis darbelis yra susprogdinęs visa, kas yra parašyta apie senąją lietuvių (ar baltų) religiją. Toliau Marija samprotauja: Dėl mūsų abiejų politinio nusistatymo Tu teisingai galvoji. Aš visad buvau liberaliai nusiteikusi, kokia ir liksiu. Aš liksiu ir savo pasaulėžiūros 100% tęsėja. Į politinį*

darbą nenoriu įsitraukti, nes dirbu mokslinį darbą. Taip, mudu tais klausimais darniai sutarėm visada. [...] Marytei liūdna dėl partinių varžybų. [...]

Lapkričio 10 d. Neatsimenu ir neužrašyta, kaip ir kada mudu su Maryte ir abiem dukrelėm nuvažiuoju į Miuncheną, atlikom pirštų atspaudavimą, ir jau lapkričio 24 d. Marytė su Danute ir Živile grįžo namo į Pfulingeną. Savo XI. 25 laiške jinai džiaugiasi: *Tavim buvau nustebus, nes seniai tokio nebuvo mačius [...]. Taip smarkiai mane susigražinai, jei buvom toliau. [...]*

Lapkr. 27 d. Marija parašė antrą laišką [...]. Susitarusi su V. Gailium išversti jos knygą („Senovinė simboliška lietuvių liaudies mene, senoji religija, etc.“) į vokiečių kalbą. [...] *Sekmadienį pas save be vaišių paskaitysiu savo darbą. Jau pakviečiau, svarbiausia, Brazaitį ir Adomą Varną. [...] Siunčiu savo pasiūlymą ir bučkius, kartu su Danutės ir Živilės. [...]*

Lapkr. 29 d. Marytė atsako į mano laišką, praėjus vos 5 dienoms nuo jos sugrįžimo namo, įsijungus į intensyvių darbų ir veiklos sukurį. Tiems savo kūrybiniams darbams ir skirtas šio laiško svorio centras: *Šiandien dar mano galva kupina dideliausių įspūdžių po vakarykščios tikros šventės mūsų kambarelyje. Man tik labai ir labai gaila, kad Tavęs nebuvo – būtum gal mane ėmęs ir trečią dešimtą kartą išimylėjęs, kaip man sekėsi. Bet laukt negalėjau. Mano svečiai: A. Varnas, J. Brazaitis, Paplauskai, Kulbokai, B. Bieliukas (vietoje*

Iš kairės: Faustas Kirša, Marija Gimbutienė, kanauninkas Mykolas Vaitkus, Aldona Gimbutaitė-Grinienė. Providansas, 1955 m.

išvykusio Mackevičiaus, Jakutis ir Santvaras). Išbuvo nuo 20 iki 3 val. Vien tik intensyvios ir gyvos diskusijos, nenuolstant nuo mano temos, truko 4–5 val. Nuotaika plazdėjo širdimi ir išmintimi. Brazaitis ir Varnas, taip pat ir kiti, tiek šiltai mane sveikino, kad ilgam prisikroviau tos man brangios palaimos. Brazaitis kalbėjo [...], jog šis darbas esąs naujas lituanistikoje ir kartu turis tarptautinės reikšmės. Paplauskas iškelė didelę reikšmę visai filosofijai, nes priėjimas išvados, jog mūsų religija – buities ir gyvatos religija – sutampa su dabartiniu egzistencializmu. Varnas gerėjosi ir grožėjosi, duodamas šalia man ir šiaip daug įdomių pastabų. Visi vienu balsu nuspren-

dė, kad mano Lebenswerkas [gyvenimo darbas] turi būti rašomas maždaug ta pačia kryptimi. [...] Reikia dar vieną dalelę pridėti, nors ir trumpai, maždaug: apie kryžių individualizaciją, jų įvairumą, apie katalikiškosios dvasios suaugimą su senąja, dviejų elementų susikryžiuvimą.

Kodėl savojoje autobiografijoje tiek daug rašau, ką veikė, ką galvojo, kaip jautėsi Marija? Visų pirma – ji mano žmona, dukrelių motina, tai nuo jos labai daug priklausė mano savijauta ir visa šeimos gerovė, ramybė. Kita vertus, mudu gan artimai bendradarbiauome ir moksliniuose darbuose. Ypač man tekdavo ir patikdavo talkininkauti Marijai iliustracijų pagaminimu, visokių kopijų parūpinimu, na, ir leidybiniais reikalais.

Čia minima studija Bostone (Amerikoje) išaugo į knygą ir buvo išleista 1958 m. Filadelfijoje: „Ancient Symbolism in Lithuanian Folk Art“ [„Senovinė simbolika lietuvių liaudies mene“]. Tos knygos dalį piešinių padariau savo ranka ir pagelbėjau ją pardavinėti. Po maždaug 40 metų Kalifornijoje išleistos trys Marijos knygos apie Deivę – *Goddess* ir buvo jos *L e b e n s w e r k*. Deja, to nebesulaukė nei Adomas Varnas, nei Juozas Brazaitis-Ambrazevičius, nei Antanas Paplauskas-Ramūnas. Visus juos pažinau ir prisimenu su didele pagarba – kiekvieną kitokį. [...]

1949 METAI

PASKUTINIEJI EUROPOJE

Sausio 9 d. Lietuvos valstiečių liaudininkų vadovai surengė mudviem su Marija išleistuvių pietus išvažiuojant į Miuncheną „suvisam“ – pakeliui į Ameriką. [...]

Tuojuo po sausio 9-os galutinai išvažiavom iš Pfuldingeno į Miuncheną. Gavom VLIK-o sunkvežimį [...]. Bagažo turėjom daugiau, negu atvažiuodami į Tiubingoną – knygos, raštai, spaudos komplektai, laiškų archyvas. Svarbiausia – Živilė jau beveik 2 metų. Vernerio [Warner] lageryje susispaudėm viename didelio kambario kampe. Mamą radom sveiką.

Kovo 5 d. ir mes – visi penki – vėl pajudėjom: su įvairių tautybių emigrantais išvažiavom traukiniu iš Miuncheno į Grohną prie Brėmeno – paskutinėn pereinamoj stovyklon, irgi buvusiose kareivinėse. [...] Tie dažni važinėjimai ir nakvynės svetimose vietose, kareivinių sąlygomis, nesusargdino nei mergyčių, nei tėvų, nei močiutės. O kovo mėnesio orai Vokietijoje būna gana žvorbūs. Atrodo, kad ne tik Danutė, bet ir Živilukė suprato, kodėl prireikė mums bastytis ir tąsytis. Keliaujam Amerikon! [...]

Kovo 10 d. nuvežė mus sunkvežimiais į Hamburgo uostą. Sulipom į gerą keleivinį laivą „Ernie Pyle“ [„Ernis Pailas“] (žuvusio amerikiečio žurnalisto vardu). Nešėmės

tik vaikus ir rankinį bagažą, o sunkusis buvo pakrautas kitur. Suspėjau, truputį atsilikęs nuo šeimos, nufotografuoti jas, einančias lieptu į laivą. [...]

Tame transatlantiniame garlaivyje buvom apie 600 keleivių ir daug, gal 400 aptarnaujančio personalo. Turėjom nedideles kajutes, gerą valgyklą, kitus patogumus. Žavėjomės puikiu maistu. Patyrėm audrą, teko pasirgti jūros liga, bet nesunkiai. Dukrelės nesirgo. Laive buvom 58 lietuviai (su vaikais). Pažįstami: Juozas ir Elena Juškai [...], Ona ir Visvaldas Mačiūnai, Alfonsas Nakas, Simonaičių šeima. [...] Atplaukėm į Niujorką kovo 20 d., sekmadienį, vakare, tai dar nakvojom laive. Išlaidino kitą rytą. Pasitiko lietuvių organizacijų pareigūnai. Laive buvom gavę po 2 dolerius kiekvienam, tai pirmiausia pirkom apelsinų po 10 cent. kažkas nuvežė mus automobiliu į geležinkelio stotį, nupirko traukinio bilietus į Nogetakį [Naugatucke] [...]. Bagažas atvažiuos atskirai. Nogetakio stotyje pasitiko mus pats sponsorius dr. Petras Vileišis, toks storas ponas su kadilaku. Nusivežė į savo didelius namus priemiestyje. Ten buvo priimta daugiau imigrantų prieš mus ir bus priimta po mūsų. Miegojom gerai, nugaleję daug biurokratinių ir kitokių kliūčių, kartais beviltiško laukimo, atidėliojimo. O jau nuovargio, tai ... Nuostabu, kad niekas nesusirgom.

Kitą dieną, kovo 21 d., į Niujorką atplaukė „General Muir“ laivu daugiau mūsų pažįstamų: Kazys, Stasė ir

Rūta Daugėlai, Kęst. Damijonaitis, Stasys ir Irena (Tallat-Kelpšaitė) Giedvikiai, Julijonas, Bronė ir Julius Špa-kevičiai, Česlovas ir Emilija Tamašauskai, Vladas ir Regina Vilimai [...].

Vieną naktį išmiegojęs pas Vileišius, kovo 22 d. rytą išvažiavau autobusu į Bostoną darbo ir buto ieškoti. Susiradau per kelias dienas. Prasidėjo mūsų Amerika. [...]

IŠ MARIJOS GIMBUTIENĖS UŽRAŠŲ 1945 04 25 VOKIETIJOJE, URNAU KAIME, KREIS ÜBERLINGEN, WÜRTEMBERG: 1941–1945 METŲ KARO PRISIMINIMAI*

Šešti karo metai. Virš mūsų galvų skraido amerikiečių lėktuvai, girdime sprogimus. Karas su vokiečiais bus greitai baigtas. Tik dabar, atsidūrę ramiame kampelyje, pabėgę nuo bolševikų, nuo bombų ir bado pavojaus, galime atsikvėpti... dėl to ir bet kokie prisiminimai rašomi su didesniu noru.

* * *

1941 m. birželio 22 d. apie 5 val. ryto mus pažadina sproginių garsai. Ant Kauno oro uosto išmestos pirmosios Vokietijos lėktuvų bombos buvo mūsų išsigelbėjimo ženklas iš žiauriųjų bolševikų nagų. Birželio 14–15 d. nuožmiai bolševikų buvo tremiami geriausiai Lietuvos sūnūs ir dukterys... Už poros savaitių būtų turėjusios iške-

* Čia skelbiamas nekupiūruotas tekstas iš Jurgio Gimbuto rankraščio „Šeimos praeitis ir dienoraštinė autobiografija“, Arlington, Massachusetts, 1992, I d., 2 kn., p. 258–260 (VUB RS, f. 238–394).

liauti ir mūsų šeimos. Mažne visas Lietuvos jaunimas birželio 22–24 d. tapo partizanais ir vokiečiams palengvino išvaryti iš Lietuvos bolševikus. Jurgis su savo draugais – Daniliausku, Kovalskiu, Okuniu ir kt. šaudėsi prie Žaliojo tilto Kaune, aš sėdėjau štabe (buv. Šaulių s-gos namuose, Laisvės al. Nr. 20) ir klausiau radijo žinių, per gatvę laksydamas su Raudonojo Kryžiaus raišteliu. Savo automobilį taip pat atidavėm partizanų štabui, o vėliau lietuvių vyriausybei. Vokiečių kariuomenė buvo pasitikta nuoširdžiausiai su begalybe žydinčių bijūnų, akacijų, jazminų.

Tam džiaugsmui atpirkti reikėjo skaudžių aukų. Netekom tūkstančių partizanų... Žuvo brangus inž. Juozas Milvydas, universiteto adjunktas, mūsų mielas prietelius, palikdamas savo 5 mėnesių dukrytę Dalytę ir vargšę sergančią žmoną Mariją. [...]

Trumparegiška vokiečių politika nulėmė ir mums blogą likimą. Į Lietuvą buvo atsiųsti vokiečiai valdovai: Rentel-

nas, Krameris, Wulfas [Vulfas], Gewecke [Gevekė]. Prasidėjo nauja, griežta okupacija. Drang nach Osten – Rosenbergo planai. 1943 03 17 buvo uždaryti Vilniaus ir Kauno universitetai. Leista baigti tik paskutiniųjų semestrų studentams, tarp kurių buvau ir aš. Profesūra gavo rašyti karui svarbias temas. [...] Į mūsų miestus prigužėjo daugybė vokiečių. Lietuviai tapo pažemintaisiais, vokiečiai – „übertensch“ [antžmogiais]. Didžiausias ir žiauriausias vokiečių „žygdarbis“ buvo žydų naikinimas.

Vėliau, 1942–1944 m., gyvenimas lyg ir sunormalėjo, bet vyko jaunimo gaudymas. Pvz., kartą buvo apsuptas „Maisto“ fabrikas Kaune, ir sugaudytieji žmonės išvežti, kaip stovi, Vokietijon. 1943 m. rugpjūčio mėn. ypač žiauriai vokiečiai siautėjo Vilniaus krašte, Švenčionių ir Švenčionėlių aps. Jie apsupo ne vieną kaimą, sugrūdo į sunkvežimius vyrus, moteris ir vaikus be jokio pasirengimo ir išgabeno... [...] Kaune 1943 m. tiek priviso banditų, kad sutemus nedrįsdavom vaikščioti. Nuvilkdavo paltus, atimdavo pinigus, pasitaikydavo ir nužudymų, išniekinimų. Pvz., Žaliakalnyje taip žuvo dramos teatro režisierius Monkus-Monkevičius. Banditų gaujas sudarė daugiausia slaviškasis elementas. [...] Paskutiniu metu, 1943–1944 m. žiemą, pasidarė pavojinga važinėti iš Vilniaus į Kauną. Ant minų užvažiuodavo ir civilių keleivių traukiniai. Tarp žuvusių lietuvių buvo ir mūsų pažįstami Pranskietis, Maldžiūnaitė.

Maisto mieste trūko. Kortelių normos nepakako. Tik vokiečiai krautuvėse pirkdavosi bandelių, baltos duonos. Spekuliacija neregėtai išaugo. Vokiečiai buvo atėmę iš lietuvių beveik visą Perkūno alėją, Vaižganto gatvę, iš dalies Vydūno alėją ir kt. Rentelnas gyveno J. Tūbelio viloje Žaliakalnyje. Visa tokia ponybė ir neteisybė erzino gyventojus.

Lietuviškų laikraščių cenzūra buvo griežta. Pvz., mano straipsnio apie baltų protėvynę nepraleido laikraštyje „Į Laisvę“. Kiek vėliau, kai vokiečių padėtis frontuose ėmė blogėti, atlyžo ir pas mus. Spaudoje ėmė rasti daugiau patriotinių straipsnių. Sunyko draudimas giedoti Lietuvos himną. Atsirado pogrindinė spauda: „Į Laisvę“, „Nepriklausoma Lietuva“, „Tautos žodis“. Visur vyravo krikščionys demokratai. Vis daugiau žymiųjų lietuvių buvo išvežta į Vokietijos koncentracijos lagerius.

Mūsų šeimos būklė tiek bolševikų, tiek vokiečių okupacijos metais nebuvo bloga. Mano mama – laisvos profesijos žmogus, tai materialiniu požiūriu skurdžiai negyvenom, pusbadžio neteko kęsti. 1941–1942 mokslo metais aš studijavau Vilniuje ir gyvenau Sodininkystės mokyklos bendrabutyje drauge su Jurgio mama. Čia teko kasdien valgyti iki gyvo kaulo įgrisusią ruginę košę. Pieno ir kiaušinių kainos buvo nežmoniškos. Maisto pavykdavo gauti tik iš giminių kaime, daugiausia iš dėdės Pranuko Betygalos klebonijos.